

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Status

7·79

augusti

SOCIALMEDICIN • MILJÖFRÅGOR • HANDIKAPP

Tidskrift för Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka

pris 4:—

DET OKÄNDA SVENSKA EXPORTFÖRETAGET.

Den mest avancerade snabbskrivare för datorer som IBM någonsin utvecklat kan skriva upp till 20 000 rader i minuten, tack vare urmakarprecision och elektroniskt styrd laserteknik.

En enda fabrik kommer att tillverka den för alla IBMs kunder utanför USA: IBM-fabriken i Järfälla. 95% av tillverkningen exporteras, till mer än 100 länder.

Därför är IBM en av Sveriges ledande exportörer av datorutrustning. Och faktum är att värdet av exporten i stort sett balanserar vad IBM importerar till Sverige.

IBM HAR FUNNITS I SVERIGE MER ÄN 50 ÅR.

IBM började egen tillverkning i Sverige 1932, fyra år efter att företaget hade etablerat sig här. Först tillverkade man hålkort, sedan hålkortsmaskiner och nu höghastighetskrivare för datorer.

Företagets breda internationella kontaktyta ger stabil avsättning för produkterna. Det innebär också anställningstrygghet för IBMs 3 700 anställda. Ungefär 1 200 av dem arbetar i Järfälla.

Ytterligare 900 personer hos olika svenska underleverantörer arbetar också med tillverkning av produkter för IBM.

IBM bidrar till det svenska samhällets utveckling inte bara genom att leverera produktivitetshöjande datorer och kontorsmaskiner.

Vi skapar också sysselsättning och exportinkomster, och sprider väsentligt teknologiskt kunnande.

IBM SVENSKA AB, 163 92 STOCKHOLM. TEL 08-752 40 00

Status

Organ för Riksförbundet
för hjärt- och lungsjuka

nr 7 1979 årgång 42

Ansvarig utgivare: Tord Axelsson

Redaktör: Lars-Erik Hult

Förbundskansli:

David Bagares Gata 3, 1 tr, Sthlm

Postadress: Box 3196,

103 63 Stockholm

Telefon: 08/23 15 30

Postgiro: 90 00 11 - 8

Tryckeri:

Axlings Tryckeri AB,

Södertälje

Prenumerationspris:

Helår 35:—, medlemspren. 15:—

UR INNEHÅLLET

Kongress i samförstånd

Sid. 3

Reportage från RHLs

22:a kongress i Norrköping

Sid. 4

Storskogens trolldomsväsen

Novell av Jan-Eric Wahlén

Sid. 7

Referat från Läkartidningen

Sid. 10

Hänt sen sist

Sid. 12

"Symamseller snart onödige"

av Tore Attelid

Sid. 14

Framtidens gemenskap

Sid. 16

Bildkryss

Sid. 17

RHL-information

Sid. 18

Omslag: Fr v Carl-Olov och Maj Tegnér tillsammans med Bo Martinsson vid Kaktusgruppen — en unik plantering i Norrköpings centrum med ca 25 000 kaktusväxter och där RHL, kongressen till ära, finns med.

Kongress i samförstånd

RHL har firat sitt 40-årsjubileum och hållit sin 22:a kongress i Norrköping, den hittills största. Antalet motioner slog rekord, 52 stycken, och avdelningarna skickade observatörer i en utsträckning som aldrig tidigare. Sammanlagt var vi 300.

Kongressen präglades helt av temat Handikapp—Jämlikhet och vi gladdes alla åt den positiva andan och värmen vännere emellan.

Det blev några intensiva och arbetsamma dygn med ett omfattande program, som ingående behandlade dagens arbetsmarknadssituation, lungsjukvården, hjärtrekonditioneringen och flera närliggande ämnen.

Aktiviteten är stor över hela landet och det lovar gott för en förbättring av våra villkor inom en som vi hoppas inte alltför avlägsen framtid. Men klart står ändå att det krävs kraftfulla åtgärder från vår sida för att nå de mål som vi ställt upp: en människovärdig tillvaro för alla i vårt samhälle — även för de handikappade.

Det framgår med förkrossande klarhet av den skrift "Med tonvikt på människan", som getts ut till 40-årsjubileet och som skildrar de hjärt- och lungsjukas kamp för att bli accepterade, för att tas upp i den allmänna gemenskapen. Läs den! Kansliet kan ge vidare upplysningar. I nästa nummer av Status kommer en närmare presentation med rekvisitionskupong.

Så ett varmt tack till Norrköpingsföreningen som med sin ordförande Karl-Olov Tegnér med hustru Maj och många goda medarbetare såg till att allt fungerade perfekt in i minsta detalj. Tack också till Ville Andersson och Karl-Erik Wernersson, kommunalfullmäktiges respektive kommunstyrelsens ordförande i Norrköpings kommun för all generositet.

HCKs ordförande, Bengt Lindqvist, gjorde som alltid ett starkt intryck med sitt anförande. Likaså är vi tacksamma för departementsrådet Lars Ettarps redogörelse för myndigheters inställning till de alltmer aktuella arbetsmarknadsproblemen, till de läkare och sjukgymnaster, som berättade om sina erfarenheter på rekonditioneringsområdet. Och självfallet också till alla dem som ytterligare berikade kongressen med sina inlägg.

Sammanfattningsvis kan slås fast att det var en kongress i samförståndets tecken, en kongress som förde vår rörelse ytterligare framåt och som stärkt oss i våra strävanden och gett gott hopp för framtiden.

Tord Axelsson

RHLs XXII kongress i Norrköping 1979

Norrköping tog emot med öppna armar

Låt oss säga det med en gång. Förbundets 22:a kongress blev en stor framgång. Anledningarna var många. Den allmänna entusiasmen, kampviljan och medvetenheten om att förbundet endast som en stark enhet kan åstadkomma förbättringar för de hjärt- och lungsjuka. På de följande sidorna publicerar vi ett reportage från kongressen, den resolution som enhälligt antogs och Lars Östmans, Örebro, personliga intryck. Han var för övrigt en av dem som ledde förhandlingarna. Det överväldigande materialet ryms inte i det här numret av Status, men vi kommer tillbaka i september med ytterligare rapporter, bland annat massmedias reaktioner.

Kongressen hölls den 29 juni—1 juli men dagen innan hade representantskapet och förbundsstyrelsens möten avverkats.

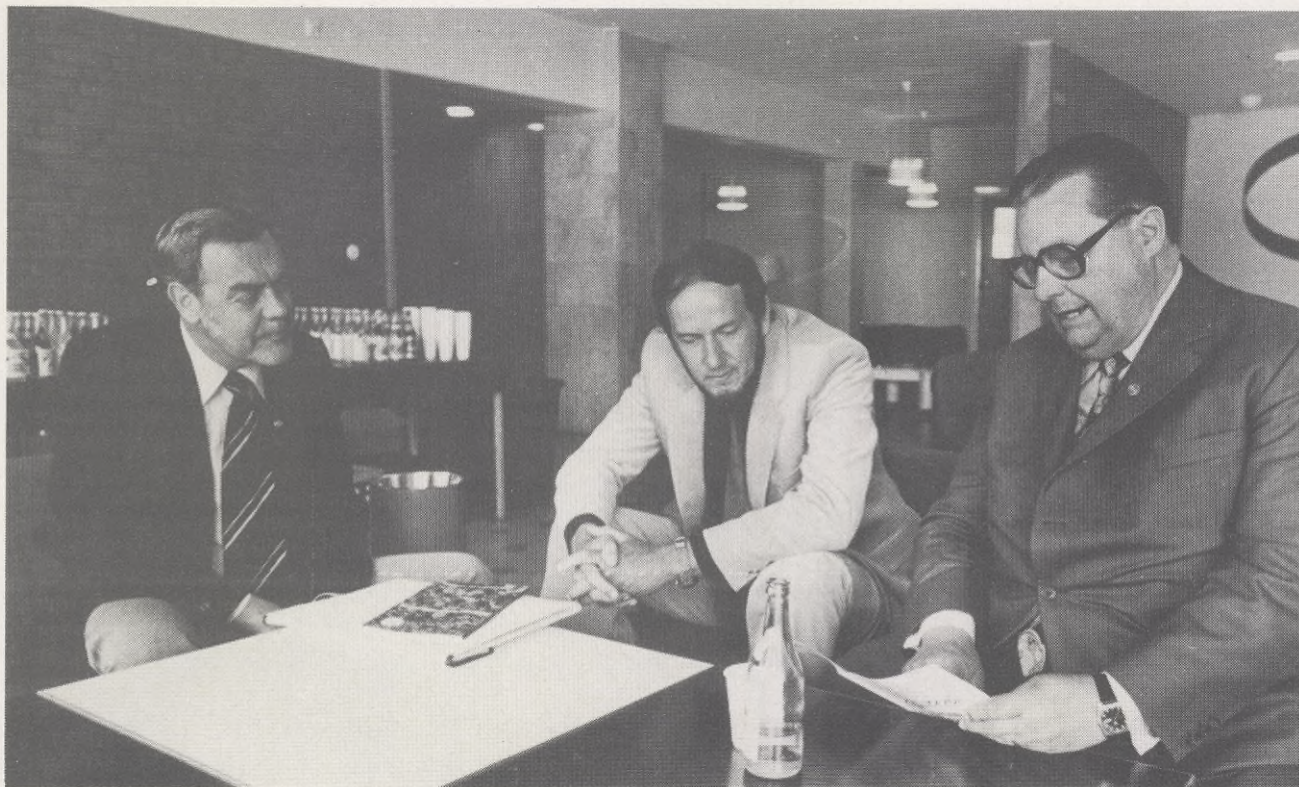
Förbundsordförande Bo Martinsson inledde med hälsningsanförande och ordföranden i Norrköpingsföreningen hälsade välkommen till kongresstaden. Kommunfullmäktiges ordförande Ville Andersson presenterade Norrköping och sedan var det gästernas tur att komma till tals. HCKs ordförande Bengt Lindqvist och departementsrådet Lars Ettarp hade valt ämnena "Handikapp — Jämlikhet" och "Arbets-

vårdens omvandling". Mer om det i ledaren och i Lars Östmans redogörelse.

Till övriga, inte förut nämnda gäster, hade vi också glädjen att räkna Mr RHL med hustru, dvs Greta och Einar Hiller, Maja och Albert Fredin, Gustav Englund, Börge Nielsen, ordförande i vårt danska broderförbund, Kalevi Vatanen, verksamhetsledare och direktör i det finska lungskadeförbundet, Solveig Asbjörnsen och Finn Grönseth, båda från norska broderförbundet, Sven-Gustaf Andersson, ABF, Stina Sundberg, ABF i Östergötlands län,

Henry Nilsson, Riksförbundet för Njursjuka, Gun Wårdell, Svenska Diabetesförbundet och Tore Pettersson, Riksförbundet mot Reumatism.

Dessförinnan hade man valt funktionärer. Bo Martinsson, Lars Östman och Bengt J. Johansson, Uppsala, utsågs till ordföranden. Man fastställde röstlängd, dag- och arbetsordning, behandlade verksamhetsberättelsen och revisorernas redogörelser och beviljade styrelsen ansvarsfrihet. Genomgången av de 52 motionerna tog sin rundliga tid. Snabbare gick det att

Tid för samråd i en paus. Fr v förbundssekreterare Tord Axelsson, HCKs ordförande Bengt Lindqvist och vår egen ordförande Bo Martinsson.

besluta om Status prenumerations- och lösnummerpris från och med 1981 liksom budgetförslaget 1979/80.

Hela styrelsen omvaldes, inom suppleantleden blev det vissa förändringar. Du som vill veta mer om detaljerna bör ta del av protokollet, som kommer till hösten.

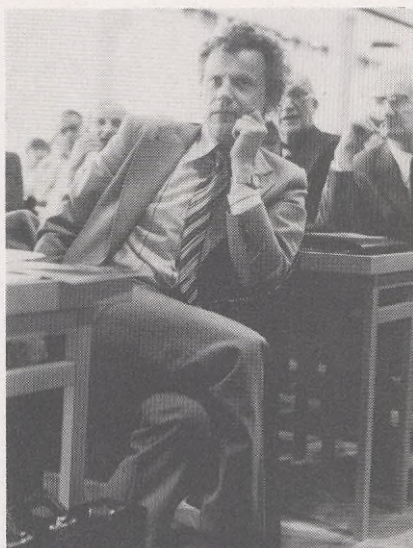
Doktorerna Bo Hedbäck och Joep Perk från Oskarshamn redogjorde tillsammans med sjukgymnasten Ann-Sofie Norlén för de mycket positiva resultat man nått genom hjärtrekonditionering. Efter rehabiliteringen var inte mindre än 74 procent av hjärtinfarktpatienterna i arbete efter ett år. Allt färre människor tar också lugnande medel och allt detta sammantaget innebär självfallet goda samhällsekonomiska effekter, eftersom antalet vård dagar minskar och allt fler återgår till produktionen. Minskat vårdbehov, mindre sjukfrånvaro och färre antal förtidspensionärer.

Sjukgymnasterna Irene Carlsson och Kerstin Lia från Malmö bidrog också till informationen.

Följande blev hedersledamöter: Hadar Hallén, Jönköping, Evy Berglund, Västerås, Elliott Nylander, Hässleholm, Knut Björk, Tollarp, Erik Bergqvist, Eskilstuna, Kars-Erik Mälman, Karlskoga, Sigvard Thomasson, Klippan, Hilding Eliasson, Hässleholm, Yngve Falk, Vejbystrand, John Lundqvist, Hässleholm och Gösta Stake, Kristinehamn.

Förhandlingar är minsann inget latmansgöra utan ett krävande jobb. Därför vill det till litet avkoppling då och då. Det var våra vänner i Norrköping väl medvetna om och hade ordnat med en intressant rundtur med buss i Norrköping, lunch i stadshuset, där vi fick veta kommunens situation i dag och den historiska bakgrunden.

Den 22:a kongressen blev till några oförglömliga dagar och i nästa nummer kommer vi som sagt tillbaka med ytterligare rapporter.

Departementsrådet Lars Ettarp hade valt att tala om ämnena "Handikapp—Jämlikhet" och "Arbetsvårdens omvandling".

Resolution vid 22:a kongressen

Förbundskamrater!

Vår 22:a kongress lider mot sitt slut och redaktionsutskottet föreslår kongressen anta följande resolution:

Vi vill med kraft protestera mot den snedvidna arbetsmarknadspolitiken på handikappområdet under senare år.

Med främjandelagen och anpassningsgrupperna på arbetsplatserna har man bara lyckats skaffa arbete åt ett fåtal handikappade.

Årets väntade upprustning av Arbetsmarknadsverkets resurser har till stor del uteblivit, vilket inneburit en stor besvikelse för oss och för övriga handikappgrupper. De nya resurserna slukas av den allmänna arbetsförmedlingen, varför den speciella inriktningen på handikappområdet kommer att utebli.

Vi kräver en anpassning av landets arbetsliv till människornas behov och de arbetsökandes förutsättningar. Det gäller att stoppa den pågående utvecklingen mot en arbetsmarknad med uppdelning i A- och B-lag.

Även om sociala försäkringar och annat ger en tryggad ekonomisk försörjning, har vi krav på den glädje och det livsinnehåll, som ett meningsfullt arbete ger. Vi ställer oss därför helt bakom den kampanj Handikapp — Jämlikhet, som den samlade handikapprörelsen driver inom HCK:s ram.

Vi har med bestörtning konstaterat att en skrämmande nedrustning av lungsjukvården pågår inom ett stort antal sjukvårdsområden. Huvudmännen stänger kliniker utan tanke på det faktiska behovet av lungsjukvård. Avdelningarna berövas sina läkarresurser och det har även förekommit att viktig apparatur bortförts. Nu hänvisas våra medlemmar till redan överbelastade medicinkliniker i en tid då bronchit, emfysem, astma och lungcancer ökar på ett skrämmande sätt.

Vi kräver, att planerad omorganisation av sjukvårdsorganisationen före genomförandet alltid diskuteras med berörda handikapporganisationer.

Lungläkarnas antal har minsakt och utvecklingen inför framtiden är oroande. När vi går in i en tid med ökat behov av läkarinsatser inom lungsjukvården kan befintliga tjänster inte besättas. Vi påtalar den bristande planeringen hos ansvariga myndigheter och kräver kraftfulla insatser på utbildningsområdet för att möta kommande behov.

Hjärtrehabilitering och hjärtrekonditionering har genom vårt förbund och vissa sjukvårdshuvudmän med framgång praktiserats i vissa delar av landet. Det är ett krav från vår sida att denna möjlighet kan erbjudas samtliga hjärtsjuka i landet genom samhällets försorg.

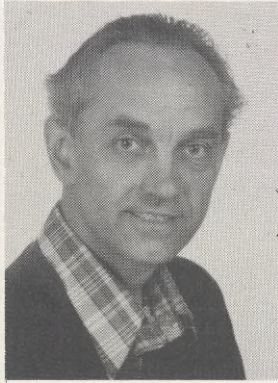
Vi här samlade ombud för 20.000 medlemmar i vårt förbund ställer oss bakom de ställda kraven på meningsfullt arbete för handikappade, fullgod sjukvård för de av lungsjukdomar drabbade och hjärtrehabilitering efter genomgången sjukdom. Endast om dessa krav tillgodoses kan vi uppleva ett samhälle som svarar mot vad vi menar med "ett samhälle för alla".

(Den av Bo Martinsson upplästa resolutionen antogs enhälligt av kongressen.)

I främre raden fr v tre av förbundets veteraner Gustav Englund samt Einar och Greta Hiller.

PERSON- LIGT från kongressen

Det var faktiskt 26 år sedan jag var på min förra förbundskongress. Ändå strömmade direkt en känsla av närhet emot mig. Några gamla bekanta fanns med. Några ansikten kände jag igen. Alla kändes som nära vänner.

Viktigt var naturligtvis den hjärtlighet som framförallt norrköpingsföreningens värdpar Maj och Karl-Olov Tegnér utstrålade. Sannolikt fick de allra flesta av kongressdeltagarna en kram! Men grundläggande är ändå den samhörighet som gemensamma upplevelser av sjukdom, handikapp och samhällets ofullkomlighet har skapat.

För många av oss grundlades den samhörigheten på sanatorierna. Vi som tillbringade flera av våra tonår på sanatorierna under 40-talet (dvs under den "förmedicinska" tiden) och där upplevde både utstötthet och sammanhållning, livets förgånglighet och samtidigt ungdomsförälskelser, vi fick avgörande impulser och intryck som format vår livshållning.

Att nu möta några vänner, nya och gamla, och med dem minnas och erinra sig, blev en betydelsefull upplevelse för mig. Redan första kongresskvällen gick jag en "klöverpromenad" efter Motala Ströms stränder. Vi hade aldrig träffats förr, men vi berättade sanatorieminnen, påminde varandra om smitträdså och utanförstående, men också om blyg och hemlös kärlek ("klövring" hette det på den tiden), glada upptåg, originella kufar och trivsamt gemenskap.

Och vi njöt Strömmens virvlande, doften av schersmin och skymningsdunklet.

Ja, sannerligen var det inte som att träffa en gammal vän med vilken man hade många skiftande upplevelser. Upplevelser som ingen av oss skulle ha velat vara utan.

* * *

Förra gången jag deltog i förbundets kongress var i De Lungsjukas Riksförbunds ombudsmöte i Malmö 1953. Då samlades vi i Malmös Folkets Park och jag representerade Norra Ångermanlands Konvalescentförening. På den kongressen diskuterade vi mycket intensivt bland annat de partiellt arbetsföra och arbetsvårdens utbyggnad. Jag minns också att vi Västernorrälänningar var mycket missnöjda över att vi inte fick någon representant i styrelsen medan Örebro hade två styrelseladamer: Charles Andersson och Alfred Lindahl.

I år, då jag alltså representerar Örebro, fick samme Lindahl, i samband med att han lämnat sina uppdrag i riksförbundet och dess centralorganisation, motta blommor och bli hedrad av kongressen. Lindahl var tydligt röd när han tackade för uppvaktningen och man erfor hur djupt han kände för den rörelse han arbetat med i nästan 40 år. Han och de andra hyllade var sannerligen värda sina blommor.

* * *

Men Norrköpingskongressen väckte inte bara minnen till liv. Den riktade också strålkastarsken mot dagens och morgondagens problem för handikappade. HCK:s ordförande Bengt Lindqvists anförande om "Handikapp—Jämlikhet" var som en fanfar inför åttitalet.

Hela handikapprörelsen skall gå ut i en stor jämlikhetsoffensiv. Vi kräver de handikappades lika värde i ett samhälle för alla. Vi måste ha mod att ta ställning i politiskt kontroversiella frågor.

Ja, Bengt Lindqvist hjälpte oss att tro på 80-talet. Inte därför att problemen klingar av. Nej, tvärtom är osäkerheten och oklarheten större än på länge. En svag samhällsekonomi och en politisk labilitet kan komma att stödja reaktionära krafter.

Framtidstron grundas på våra sakargument. Den verkliga styrkan ligger i verkligheten själv, i kravet på att få jämföras med andra samhällsmedborgare. Kravet på ett samhälle för alla.

Forts på sid 13

Främjandelagen dammas av

Nu skärper länsarbetsnämnderna tillämpningen av främjandelagen, skriver tidskriften Arbetsmarknaden i sitt augustinumner. Lagen som tillkom redan 1974 dammas av. Länsarbetsnämnderna förbereder sig för att i höst kunna använda lagen mot arbetsgivare som vägrar att anställa anvisad arbetskraft. Man går aktivt ut och diskuterar rekrytering med företag för att få fler äldre och handikappade anställda.

Länsarbetsnämnden i Stockholm har sedan en tid överenskommelser med Stockholms kommun, landstinget, försäkringskassan, Televerket och Postgirot om att anställa handikappade och äldre.

Stockholms kommun har på drygt ett år nyanställt 250 arbetshandikappade och 55 har förts över från arkivarbete till kommunen. 500 har placerats vid landstinget och där räknar man med en ökning på 50 varje år. Försäkringskassan ska i en första omgång anställa 100 mer eller mindre arbetshandikappade.

På den privata sidan har LM Ericsson lovat att "ta sitt ansvar".

Nu vänder sig länsarbetsnämnden till övriga arbetsgivare — offentliga såväl som privata — med en uppmaning om att anställa fler äldre och/eller arbetshandikappade. Minst 5 procent av nyanställningarna bör vara äldre eller handikappade, heter det i en skrivelse som länsarbetsnämnden sänt till länets arbetsgivare.

— Främjandelagen har inte fått avsedd effekt. De anpassningsgrupper som bildats för frivillig samverkan mellan arbetsgivare, fackliga organisationer och arbetsförmedlingen har i flertalet företag kommit att syssla med omplaceringar av redan anställda.

Länsarbetsnämnden menar att flera företag trots att de behöver personal vägrar att ta äldre, handikappade och andra som arbetsförmedlingarna anvisat och som bedömts kunna klara arbetsuppgifterna.

När länsarbetsnämnden i fortsättningen får rapporter om företag som vägrar anställa anvisad arbetskraft tänker man begära in uppgifter om arbetsstyrkans sammansättning vad gäller ålder och antal personer med nedsatt arbetsförmåga.

Om det sedan finns anledning kan företaget uppmanas att anställa fler äldre eller arbetshandikappade.

**BRYT
RÖKVANAN**

Storskogens trolldomsväsen

Ett barndomsminne

av Jan-Eric Wahln

Jag har ett minne från barndomen som etsat sej fast så stenhårt, att det kommer för mej varje gång jag hör ett visst fågelläte. Ofelbart kommer händelsen uppdykande och fortfarande kan jag känna hur det suger till i magtrakten och formligen kittlar nervändarna i mina hårrötter.

Ett par år av min barndom vistades jag som fosterson hos ett religiöst par i Åled. De var snälla och ville mitt allra bästa, det är jag helt övertygad om. Men det fanns en sak som jag inte fick göra. Läs seriemagasin. Det var synd att läsa om våld och förljugenhet.

Så här efteråt kan jag knappast fatta deras inställning. Det fanns nämligen inte så många seriemagasin på den tiden. Under andra världskrigets slutskede fanns inte alla de översättningsmagasin som väller över kioskdiskarna nu. Men det fanns några stycken och de var helt

ofarliga. Men jag var i alla fall förbjuden att köpa seriemagasin för min veckopeng. Det som är förbjudet är ju alltid mest intressant. Jag var tretton år och besatt ett enormt behov av läsning. De böcker som fanns tillgängliga i hemmet var enbart av religiös natur. Tunga allvarliga och hotande. En absolut förkastlig litteratur för en tonåring. Så skulle säkert en av dagens psykologer klassificera den.

De böcker som fanns att låna i skolbiblioteket hade jag för länge sedan plöjt igenom. Inte heller de föll i god jordmån hos mina fosterföräldrar. Den var alltför värdefull enligt deras åsiktsbedömning. Men de kunde för skams skull inte förbjuda mej att läsa det som skolan hade godkänt. Men jag hade alltså läst allt som fanns av intresse.

Vad som börjat intressera mej på allvar var ett magasin om Jules Vernes böcker. Det var spännande litteratur och jag kunde

inte motstå frestelserna att skaffa mej dessa magasin. Nöden är uppfinningarnas moder och i den åldern finns ingenting som är omöjligt. I varje fall inte då det gäller att driva igenom den egna viljan.

Det var ett litet lantbruk jag vistades på. Bakom lagården fanns en överbyggd gödselstad. Ett hus för sej med tegeltak. Men där fanns inget loft eller vind. På bjälklagren travades hässjestör och allsköns annan bråte. Gamla överblivna brädstumpar bland annat. Av dessa byggde jag ett litet krypin allra högst uppe vid takspetsen. För att inte röja min hemlighetsfulla boning, plockade jag om en del av den gamla bråten så att den effektivt dolde mitt bygge från insyn nerifrån. Jag tog mej upp via läkten som yttertaket vilade på.

Däruppe låg jag sedan varje ledig stund och läste mina magasin. Skall sanningen fram var det inte bara dessa oskyldiga magasin som följde med ditupp till mitt örnäste. En och annan porrtidning hade kommit ut i handeln och mina anatomiska intressen började vakna på allvar.

Men det är ju en annan historia . . .

Det fanns ett svalhål strax under takspetsen. Det fick bli fönster. Inte släppte det in så värst mycket ljus, men det räckte gott till så länge det var full dager. Sen blev det ficklampan som fick lysa och leda min vetgirighet.

En kväll läste jag om något vidrigt monster i jordens innandöme. Jag rös och vändades och la till slut undan magasinet. Skymningen kom smygande. Jag somnade bort från den hemska läsningen.

Mitt uppvaknande blev ännu hemskare.

Vad som egentligen väckte mej vet jag inte. I den åldern brukar man ju sova ganska tungt. Men jag vaknade i alla fall efter en stund. Nattens mörker var inte fullständigt. Men min ljusglugg var igenproppad. Bara små otydliga springor syntes. Jag stirrade förhäxad på det svarta och otypliga i glugghålet. Identifiera det kunde jag inte, men jag kände hur skrällen spred sej genom min kropp och förlamade den. Jag varken kunde eller ville röra mej.

När mina ögon vant sej vid skumrasket, kom den verkliga chocken.

Jag stirrade rakt in i ett gulvitt öga. Nu var rädslan total. Min mun stod på vid gavel men inget ljud nådde över mina

Jag stirrade rakt in i ett gulvitt öga. Nu var rädslan total. Min mun stod på vid gavel men inget ljud nådde över mina läppar. Jag bara låg där och väntade på dödsstöten.

I vanliga fall är spillkråkan en oförarglig och tillbakadragen fågel. Håller sig helst för sig själv i skogens trygga dunkel. Helst en riktig trollskog med vindfällan och självdöda träd.

läppar. Jag tror knappast att jag andades på flera minuter. Jag bara låg där och väntade på dödsstöten.

Den kom också . . .

Men den var inte dödande. Hade mitt hjärta inte varit så ungt och friskt, hade det med all säkerhet stannat. Jag överlevde dödsstöten även om den träffade min tinning. Det var ett ganska hårt slag av ett spetsigt föremål. Smärtan väckte mej förmodligen till besinning. Jag skrek högt och förtvivlat.

I samma ögonblick rasslade det till i gluggen och den mörka pluggen i hålet försvann. Svagt skymningsljus silade in. Jag tittade försiktigt ut genom gluggen och såg en svart fågel försvinna i mörkret i långa sugande flyktvägar.

En spillkråka hade varit nära att ända mitt liv redan vid tretton års ålder. Fortfarande har jag lite svårt att ha fördrag med den svarta och skygga fågel. Den påminner mej om så mycket hemskt, att jag inte kan uppamma den varma känsla jag annars hyser för alla våra bevingade vänner.

Det är ju också en sägenomspunnen fågel. Regnfågeln kallas den nästan överallt i vårt land. Den spår regn sägs det. Hela den dystert svarta fågelns vittnar om trolldom och mörka makter. Flykten är ju också något säregen med sin gungande rytm. För att nu inte tala om det genomträngande och hemska lätet. Och varför har den fått en så omtiverad röd hätta på huvudet?

Jo, den hänger samman med en gammal legend. Jag tror legenden kommer från Norge, där spillkråkan i vissa landsändar kallas för Gertrudsfågeln. Gertrud var huvudpersonen i legenden som timade någon gång i tidernas begynnelse. Det fina med gamla sägner och legender är, att man inte behöver anstränga sej att forska efter uppkomstårtalet. Något sådant finns aldrig.

Men det var i alla fall på den tiden när Vår Herre vandrade omkring här på jorden. I sällskap med Sankte Per råkade han en dag en gammal gumba som hette Gertrud. Hon höll på med brödbakning. De två vandringsmännen var trötta och hungriga. Vår Herre frågade om de kunde få en brödkaka att dela på.

Gumman var snål och tyckte att hennes brödkakor var alldeles för stora att ge bort. Hon gnällde och gnall över sin erbarmliga fattigdom och ville inte alls skiljas från någon av sina goda brödkakor.

Vår Herre blev ond och sa:

— Som straff för din snålhet må du förvandlas till en fågel, som söker sin föda mellan barken och trädstammarna och aldrig ska du få en droppe vatten utom när det regnar.

Knappt var orden uttalade förrän gumman förvandlades till en fågel, som skrämde för ut genom skorstenspipan. Hon blev alldeles kolsvart över hela kroppen av sotet. Men på huvudet hade gumman haft en röd huvudduk av silketyg och där fastnade inte sotet.

Ja, det finns alltid någon gammal sägen som förklarar allt konstigt i naturen. Spillkråkan kallas också för regnfågel eftersom man förr trodde att hennes rop i skogen bådade regn. Den tron finns säkert kvar ännu i våra dar.

Men det är inte det enda om spillkråkan och hennes olycksaliga uppenbarelse. Bärplockare som hörde hennes rop i skogen råkade illa ut om de inte hann med någon mottrollformel. Var man inte kvick och kastade några bär över ena axeln och ropade:

— Spill, spill . . .

så ramlade man ofelbart omkull och spillde ut alla bären.

Allt detta är förstås bara talesätt och gammal folktro, men det är ändå märkvärdigt vad allt sådant gammalt lever kvar i våra sinnen. Även om vi är helt övertygade om att det bara är skrock, så undviker vi ändå att handla tvärs emot de gamla föreskrifterna och reglerna. Alltså finns det ett litet mått av vidskepelse i oss fortfarande.

Det är bäst att hålla sej väl med makterna . . .

Annars är spillkråkan en oförarglig och tillbakadragen fågel. Håller sej helst för sej själv i skogens trygga dunkel. Grovstammig barrskog skall det vara. Åtminstone under häckningstiden. Helst då riktig trolskog, för att återknyta till det skrockfulla. Men det ska vara skog som lämnats åt sej själv med vindfallen och självdöda träd. Detta har inte det ringaste att göra med fågelns plats i folkloren. Det har en mycket naturlig förklaring. I gamla murkna stubbar och torrakor finns de larver och kryp under barken, som utgör spillkråkans huvudsakliga föda.

Dessvärre är skogsrationaliseringen på väg att helt ta bort alla dessa naturliga matställen för alla hackspettarerna. Jag hoppas att dessa arter har förmåga att anpassa sej till andra och nya matställen. Det vore ju synd om våra svartvita hackspettar, grönölingar och framförallt spillkråkan skulle dö ut genom våra moderna skogsavverkningsmetoder.

Spillkråkan vill ha sitt bo högt. Så där en sex, sju meter ovanför markytan minst. Man känner lätt igen spillkråkans hemvist genom det ovala ingångshålet. Det är också något större än de andra spettfåglarnas. Fågeln väljer helst ett träd som är torrt och dött, men många gånger händer det att bohålet mejslas ut ur en frisk trädstam. Man har konstaterat att ett spillkråkepar hållit på ända upp till en månad med sitt bobygge.

3—6 ägg — vanligen 5. De är vita och glänsande. Formen kan variera som hos de flesta spettar. Så även storleken. Längden kan växla från 30—39 mm och bredden från 22—27 mm. I slutet av april är den vanligaste tiden för äggläggningen. Ruvningen delas av båda makarna och ungarerna kläcks efter 12—14 dygn. Efter ytterligare 4 veckor är ungarerna flygfärdiga. Endast en kull om året.

JAN-ERIC WALLÉN växte upp hos morföräldrarna och i sju fosterhem och på barnhem. Har jobbat som lantarbetare, fabriksarbetare och skogshugare. Typograf större delen av livet. Friställd efter 22 år i yrket. Bor nu utanför Knäred. "Började skriva i mitten av femtitalet mest beroende på förklenande omdömen från en mera känd storebror, Ingvar." Debuterade 1966 på Smälningens förlag med burleskerier om jakt och fiske. Efter ett tjugotal böcker i den genren sadlade han om och började skriva mer seriöst 1974. Detta är kom "Gräsparens död", en psykologisk thriller. 1975 "Fåglar i vår närhet. Fakta och självupplevt i naturen". Därefter två romaner om modern tjuvjakt från bil och båt. Skriver nu på roman från början av tjugotalet och thriller i jaktmiljö. Medarbetar i fack- och dagspress, sporadiskt i veckopress. Är en uppskattad medarbetare i Status.

Spillkråkan stannar hos oss året runt. De är stationära och får de vara ifred häckar samma par i samma träd år från år. Många fåglar för ett rörligare liv under vinterhalvåret. Det har hänt att flockar av spillkråkor visat sej ute på öppna slätten i Skåne. Troligtvis rör det sej om yngre fåglar, som ännu inte hunnit skaffa sej något eget revir i storskogens mörka dunkel.

Man har sett sträckförsök utåt havet vid Falsterbo. Som regel vänder spillkråkorna åter, men ringmärkta fynd har gjorts i Danmark under vintern. Så några av dem har tydligen orkat ta sej över sundet. Annars är spillkråkan inte någon mästerylgare precis.

För att i någon mån återknyta till min egen upplevelse med spillkråkan, så vill den helst tillbringa natten under tak. Ofta blir det något gammalt bohål som får tjänstgöra som nattkvarter, men det händer inte så sällan att spillkråkorna hackar upp ett hål i väggen till någon lada. Får den sedan vara ifred i natthärbärgat, återkommer den gärna kväll efter kväll. Men fågelns mestadels flera olika nattkvarter att ta till. Det kan ju till äventyrs vara upptaget i något av dem.

Någon läshungrig krabat till exempel . . .

TÄNK PÅ HJÄRT- OCH LUNGSJUKAS BLOMSTERFOND

Postgiro 90 00 11 - 8

Bankgiro 573 - 4090

Tobaksinformationen i skolan

— tvåårsuppföljning av elevernas rökvanor

Höstterminen 1978 gjordes en undersökning av rökvanorna hos 1 627 elever i skolor som studerats under 1976. Rökfrekvensen hade minskat i årskurserna 8 och 9 jämfört med 1976. I årskurs 9 rökte 22 proc av pojkarna samt 28 proc av flickorna. Snusade gjorde 19 proc av pojkarna samt 2 proc av flickorna. Föräldrarnas rökvanor hade inte förändrats under uppföljningsperioden. Det är tydligt att skolan också på längre sikt lyckas få elever att avstå från tobaksrökning, skriver docent ULF LINDBERG, skolöverläkare vid skolhälsovården i Göteborg och knuten till barnklinikerna vid Östra sjukhuset.

Höstterminen 1976 undersöktes 2 201 mellan- och högstadieelevers rökvanor i några göteborgsskolor. En till två månader efter skolans undervisning om tobak hade en tredjedel av rökarna bland de 1 281 högstadieeleverna slutat att röka.

För att få en uppfattning om huruvida eleverna möjligen påverkas att avstå från rökning på längre sikt har nu en tvåårsuppföljning gjorts i de rektorsområden där undersökningen utfördes 1976.

Material och metoder

Under höstterminen 1976 intensifierades arbetet mot tobak i Göteborgs grundskolor. Ett material som skulle användas vid tobaksundervisningen sammanställdes för lärarna som gavs rådet att i en regelbunden undervisning om tobak intensifiera denna i årskurs 4 och 7.

En enkät utsändes tidigt under höstterminen 1978 i syfte att belysa rökvanorna i årskurserna 6—9, två år efter undersökningen 1976.

Enkäten besvarades i respektive klass anonymt under ledning av klasslärarna. Skola, klass, ålder samt kön skulle anges. Följande frågor gavs: Röker du? Hur mycket (någon gång i veckan, mindre än fem cigaretter per dag, fem till tio cigaretter per dag, mer än tio cigaretter per dag)? Snusar du? Röker de kamrater som du är mest tillsammans med? Röker din mamma? Röker din pappa?

Enkäten besvarades av 1 627 elever i årskurserna 6—9. Bortfallet vid frågetillfället var 9 proc. Bortfallet har beräknats efter antalet frånvarande vid frågetillfället. Uppgifterna i två av frågeformulären var uppenbart oriktiga och har ej behandlats.

Resultat

Av de elever som snusade var 46 proc också rökare. Procenten rökande elever (pojkar och flickor) i årskurserna 7,8 och 9 var 13, 20 respektive 26. Det var signifikant färre rökare i årskurserna 8 och 9 höstterminen 1978 jämfört med före tobaksinformationen höstterminen 1976.

Av föräldrarna till de 1 627 eleverna rökte mammorna i 44 proc och papporna i 47 proc. Av de 275 rökande elevernas föräldrar rökte mammorna i 60 proc och papporna i 62 proc, medan motsvarande siffror för icke rökande elevers föräldrar var 41 respektive 43 proc. Det var en signifikant skillnad i rökfrekvens mellan föräldrar till rökande och icke rökande elever.

Av de 275 rökande eleverna uppgav 81 proc att deras kamrater också rökte, medan motsvarande siffra för icke rökande var 14 proc.

Skolan spelar en viktig roll

Skolan har en viktig uppgift i informationen om tobak och dess skadeverkningar har framhållits från både läkar- och lärarhåll. De resultat som nu föreligger från en tvåårsuppföljning i några göteborgsskolor tyder på att elever inte endast påverkas på kort sikt, t ex någon månad, utan också mera varaktigt.

Glädjande är att flickorna nu ej röker så mycket som 1976. Fortfarande är dock rökfrekvensen hos flickor högre än hos pojkar i årskurserna 8 och 9.

Rökvanorna i denna undersökning överensstämmer i stort med dem som redovisats från Blekinge vad gäller rökvanor hos elever i årskurs 9 läsåret 1978.

Den del av resultatet som tyder på att skolan kanske spelat den avgörande rollen för att minska tobaksbruket bland eleverna är att deras föräldrar under de två uppföljningsåren ej ändrat sina rökvanor. Mellan- och högstadieelevernas mammor rökte i 43 proc 1976 och papporna i 48 proc. Motsvarande siffror 1978 var 44 resp 47 proc.

Cigarettkonsumtionen hos det mindre antal elever som nu röker har dock ej kunnat nedbringas. Snarare finner man, att proportionen storrökare, dvs de som röker mer än 10 cigaretter dagligen, ökat.

Att kamratinflytandet spelar stor roll för om elever röker eller ej visas åter. Rökande elevers kamrater rökte i 81 proc

jämfört med icke rökande elever vilkas kamrater rökte i endast 14 proc. En troligen lika viktig faktor som kamraternas rökvanor är föräldrarnas. Man finner nu att hos rökare mammorna röker i 60 proc och papporna i 62 proc. Motsvarande siffror 1976 var 48 respektive 58 proc. De högre siffrorna 1978 jämfört med 1976 antyder, att det främst är elever vilkas föräldrar ej röker som man lättast kan få att avstå från tobaksrökning.

Vid nu gjorda uppföljning har också elevernas snusningsvanor undersökts. Lite överraskande är att så många som 46 proc av snusarna också är rökare. En vanlig uppfattning i skolan är annars att främst pojkarna ersätter tobaksrökning med snusning.

Nu redovisade uppföljning visar liksom undersökningen 1976 att lärare med ett gott undervisningsmaterial kan göra stora insatser i kampen mot tobak. Jag delar lärare Lars Ljunggrens uppfattning att undervisningen skall utgå från en biologisk grund där eleverna skall förstå hur människokroppen fungerar och vad som påverkar den positivt och negativt. Viktigt är också, att läraren ingående tar upp beteende och attityder till rökning — varför man röker och i vilka sammanhang.

Tobaksbruket bör återkommande diskuteras under mellan- och högstadietiden men som tidigare föreslagits intensifieras i årskurserna 4 och 7. ●

Ledande på pacemakers

Kärnsjukhuset i Skövde är ledande i landet på pacemakerområdet med bl a forskningssamarbete i egen regi. Det kunde docent Lars Rydén stolt avslöja när han talade i Skara vid Hjärtats dag, anordnat av länsavdelningen av Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka. Docent Rydén omtalade att cirka 60 skaraborgare varje år får pacemaker.

Tuberkulosens epidemiologi

Tuberkulosen utgör fortfarande ett betydande hälsovårdsproblem i stora delar av världen, främst i utvecklingsländerna. Det föreligger dock stora variationer inom varje världsdel, även inom Europa. Så har tex vårt grannland Finland fortfarande omkring åtta gånger så hög tuberkulossjuklighet som Sverige, fortsätter Läkartidningen.

I Sverige kulminerade tuberkulosepidemin under 1800-talet. Vid sekelskiftet var situationen värst i Norrland, som 100 år tidigare varit det minst drabbade området.

När ett smittsamt fall av tuberkulos inte längre ger upphov till ett nytt smittsamt fall sjunker tuberkulosincidensen spontant. Detta har varit förhållandet i hela Europa under detta århundrade. Anledningen är sannolikt förbättrade levnadsförhållanden med bättre resistens och mindre trångboddhet.

Sjunkande trend sedan 1940-talet

Sedan 1940-talet har den sjunkande trenden varit snabbare, framför allt beroende på tillkomsten av specifika läkemedel mot tuberkulos. Sjukligheten eller incidensen har under denna tid sjunkit från 310 per 100 000 år 1942 till 18 per 100 000 år 1975. Dödligheten har på motsvarande sätt avtagit från 74 per 100 000 år 1941 till 3 per 100 000 år 1975.

Åldersfördelningen har också genomgått en markant förändring. Den högsta incidensen visar nu de äldre mot tidigare de unga vuxna. Den högre incidensen bland de äldre representerar i stor utsträckning endogena exacerbationer av infektioner som dessa människor ådragit sig tidigare i livet, när sjukligheten var hög i deras åldersklass eller kohort.

Smittospridning

Som smittsamma räknar man sådana fall av lungtuberkulos som har så mycket tuberkelbakterier i upphostningarna att det går att se syrafasta stavar i utstryk av sputum vid mikroskopi (s k direktprov). För detta krävs minst 5 000 bakterier per ml sputum.

Ett flertal studier, bl a i Rotterdam, har visat att smittan framför allt sprids till personer som man har så nära kontakt med att man delar kök och badrum, således framför allt den egna familjen. I Rotterdam fann man att barnen (0—14 år) i familjer där det fanns en smittförande person till 50 proc blev tuberkulinpositiva. I denna åldersgrupp är bara 1 proc tuberkulinpositiv i befolkningen i sin helhet.

Bland barn i familjer där tuberkulosen inte var smittsam var frekvensen tuberkulinpositiva mycket lägre. Förekom tuberkulofallet utanför den närmaste familjen

var smittorisken betydligt lägre. Även mor- och farföräldrar samt pojkvän/flickvän brukar räknas in i den inre cirkeln. Genom isoniazidprofylax till alla barn som visade sig vara tuberkulinpositiva förhindrades uppkomsten av aktiv tuberkulos bland barnen i Rotterdam-studien.

En annan speciell riskgrupp är barn till invandrare. Invandrarbefolkningen i sin helhet har i alla åldersgrupper 8—10 gånger så hög tuberkulosincidens som den infödda svenska befolkningen. Under perioden 1971—1975 utgjorde tuberkulosfallen bland invandrare i åldersgrupper under 45 år närmare hälften av alla fall.

Beräkningar av infektionsrisker

Risken att bli infekterad med tuberkulos anges som antalet barn som blir tuberkulinpositiva under ett år, i regel vid en viss ålder. Tillgängliga uppgifter för senare år finns bl a för Norge och Nederländerna. Risken har där avtagit med omkring 12—13 proc årligen och ligger nu under 0,2 proc. Eftersom tuberkulinpositivet till följd av BCG-vaccination inte kan skiljas från virulent infektion har vi i Sverige beräkningar endast fram till 1945. Man kan antingen anta att risken därefter faller på samma sätt som tidigare med omkring 9 proc årligen, eller snabbare såsom i Norge och Nederländerna med omkring 11,5 procent årligen.

Den tuberkulösa meningitfrekvensen bland barn under 5 år har visat sig vara starkt korrelerad till infektionsrisken. I Nederländerna låg den mellan 1 och 2 per 100 infekterade och i Sverige 1:150. Från omkring 1938 började meningitfrekvensen avta snabbare i Sverige, vilket stöder alternativet med den snabbare minskningen av infektionsrisken. I Nederländerna har meningitfrekvensen dock avtagit ännu snabbare under de senaste 30 åren och är nu 1:880, sannolikt beroende på en successivt stigande levnadsstandard. Även inflytandet av diagnostiska och profylaktiska åtgärder har sannolikt varit av betydelse.

Om man utgår från den högre infektionsriskberäkningen för Sveriges del kan man göra vissa antaganden om prognosen för de små barn som nu ej är BCG-vaccinerade. Detta innebär att risken vid 10 års ålder 1970 skulle ha varit 0,12 proc

årligen, att den minskar med 9 proc per kalenderår och ökar med 8,6 proc per åldersår. Utgående från detta kan man räkna ut hur många barn som skulle bli tuberkulinpositiva varje år och i varje kohort. Den 1 januari 1990 skulle det då finnas 206 tuberkulinpositiva per 100 000 barn i åldern 0—14 år. Chansen att hitta tuberkulinpositiva barn vid provning vid skolstarten skulle sjunka från 275 per 100 000 år 1982 till 131 per 100 000 år 1990. Det betyder att man i en kommun med 1 000 barn i varje årsklass 1990 skulle hitta 1—3 tuberkulinpositiva barn per år.

Risken att bli sjuk är störst de närmaste åren efter det att man blivit infekterad, men en liten men signifikant risk kvarstår under resten av livet. För barn under 15 år är den genomsnittliga risken 3,75 proc enligt norska beräkningar. Detta innebär att vi i Sverige fram till 1990 måste räkna med i genomsnitt 7—8 (7,74) fall av aktiv tuberkulos per 100 000 ovaccinerade barn.

Under 1977 anmäldes till Centrala tuberkulosregistret tio fall av tuberkulos bland svenska barn och fem bland utländska barn födda 1974—1977. Två var importfall, dvs kända innan barnet kom till Sverige. Sex fall bland de svenska barnen och ett av de utländska utgjordes av adeniter, samtliga anmälda enbart på den patologiskt-anatomiska diagnosen. Senare har odlingar i tre av de svenska och i det utländska fallet visat att det inte rör sig om tuberkulos, utan om atypisk mykobakterios, *M. avium*. I ett fall är ingen odling gjord och i de övriga två svenska fallen är resultaten av odlingar ej kända. Av de övriga fallen kunde åtminstone ett ej ha förhindrats genom BCG-vaccination, eftersom det rör sig om en infektion ådragen i samband med partus och barnet insjuknade inom sju veckor efter födelsen.

Risken för tuberkulös meningit bland barn i åldrarna 0—7 år fram till 1982 kan beräknas till drygt ett fall. Huruvida ett fall år 1977 utgör mer än beräkningen kan man ännu inte säkert säga. Skulle vi ha samma meningitrisk som på 1930-talet kan däremot sex fall förväntas fram till 1982. Om såväl lungläkare såsom ansvariga för preventiva åtgärder mot tuberkulos, som barnläkare har ögonen öppna för riskgrupper och sjukdomssymtom torde den lägre risksiffran vara mest sannolik. ●

Hänt sen sist...

Trots en plötslig tropikvärme, semestrar och annat som bidrar till att verksamhetshjulens hastighet minskar har det ändå hänt en hel del både inom avdelningarna och på andra håll. Då du läser det här numret av Status torde sommarstiltjen vara över och rörelsen i full gång.

Sven Widegren har representerat Riksförbundet vid Västerbottens CO:s årsmöte i Vilhelmina och valdes att leda förhandlingarna. Vice ordföranden Georg Lind hälsade välkommen. Beslut fattades om att överta "Julinsamlingen" från Patientföreningen. Beslut fattades även om att julinsamling skulle genomföras 79—80. Verksamhetsberättelsen behandlades och godkändes. Den ekonomiska berättelsen och revisorernas berättelse godkändes och styrelsen beviljades ansvarsfrihet för verksamhetsåret, på revisorernas förslag.

Till ny ordförande för ett år valdes Georg Lind, till ledamot i RHLs represen-

tanskap likaså Georg Lind med Sören Eriksson som suppleant. Widegren redogjorde för förbundets ökade fältverksamhet under denna kongressperiod. Föräldraföreningens ökade verksamhet berördes även varvid det framfördes anmärkning på att den information som utgätt från förbundet endast rört hjärtsjuka barn och att den inbjudan som utgätt från Umeå sjukhus endast utsänts till hjärtsjuka barns föräldrar. Det pekades på att det inom Västerbotten finns ungdomar med lungsjukdomar som vi borde ha värnat om också. Krav på ändring därvidlag framfördes. I anförandet berörde Sven det förhål-

landet att föreningarnas satsning på aktiviteter oftast gick ut på att främja gemenskapen men att vi inte får glömma vårt målsättningsprogram när det planeras aktiviteter. HD och ERG-kampanjen kom upp och det påpekades att det ingalunda var tillräckligt med HD en gång per år som utåtriktad verksamhet utan att det behövdes mera satsning av föreningarna. Man önskade fortsatt satsning på socialombudskurser likaså kompletteringar av förbunds-handboken.

Inga tomater!

Hjärtats Dag i Burträsk var naturskönt förlagd till Hembygdsområdet, där ett par hundra människor hade samlats. Programmet var bra komponerat med underhållning av dragspelaren Birger Lindgren, Jompa med sin enmansshow, sjungande och diktläsande Margareta Andreasson och Ragnhild Johnsson, Filadelfiakören — och så självaste "Mr Houdi", svensk juniormästare flera gånger om i trollande. Trots hotfulla åskmoln var vädret hyfsat — och när det började droppa var det dags för kaffe med dopp och försäljning av både lotter, Skogman-skivor och mycket annat. Skellefteå-föreningen ordnar bra HD — och särskilt lyckat tycks det vara att HD-orterna varierar från år till år. Eftersom läkaren fått förhinder måste Nils-Olof Westberg — förutom sina vanliga uppgifter — även hoppa in och berätta om rökningens skadeverkningar, sedd ur medicinsk synpunkt. Inga tomater kastades!

Bengt Dahlström ställde upp vid Hjärtats Dag i Skara i Viktoriagårdens aula. Docent Lars Rydén från kärnsjukhuset i Skövde höll ett långt och informativt anförande om pacemakers och pacemaker-vården i Skaraborgs län. Dessutom underhöll kvinnoklubbens sånggrupp med sång och musik. Bengt höll ett anförande om RHL och dess verksamhet samt berörde HD- och ERG-kampanjerna. Föreningen hade anordnat med utställning och informationsdisk med försäljning av HD-ski-vorna.

Bengt har också deltagit i HCK:s konstituerande styrelseammanträde. En presentation av den nya styrelsen gjordes. Antalet ledamöter i AU fastställdes till fem jämte fyra suppleanter. AUs ledamöter

Samla poäng till ett eget hus.

Om du börjar bospara hos Ekkronan idag så kan du med 500:- i månaden lyfta ut 40.000:- om 6 år (med räntan). Där har du kontantinsatsen till ditt hus. Samtidigt samlar du under den tiden ihop de poäng som behövs för att du ska få välja ut det hus du vill ha.

Naturligtvis kan du spara en mindre summa, men ju mer du sparar desto snabbare får du ditt hus.

Ekkronan hjälper dig med samtliga huslån. Så om du vill underlätta det för dig själv och din framtid ska du komma till oss. Välkommen!

SPARBANKEN STOCKHOLM

Forts från sid 6

Kravet på rätt åt underprivilegerade människor kom minsann inte bara från handikapprörelsens ledare. Det kom också från de många. Bl a i de 52 motioner som kongressen hade att behandla.

Där togs på ett konstruktivt sätt upp frågor om t ex hjärtrehabilitering, pacemakervården och lungsjukvårdens ställning. Andra motioner behandlade patienträtt, patientombudsman och medinflytande.

Att kongressen i de två sistnämnda motionerna ändrade förbundsstyrelsens förslag och ville skynda på utvecklingen glädde mig. Det var inte minst roligt att höra den gamle hedersmedlemmen Gustav Englund från Jönköping kämpa för sin uppfattning om patientombudsman och också få kongressen med sig. Likaså glädde mig flera försynta och kloka inlägg från Kerstin Sjöström i Vetlanda.

Ja, när man så här i efterhand erinrar sig förhandlingarnas gång så dyker många fler namn upp som borde nämnas. Men det viktiga är att konstatera, att vid kongressen fördes en kunnig, saklig och på praktisk erfarenhet grundad handikapp- och sjukvårdspolitisk debatt.

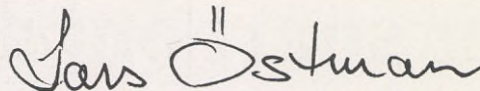
Både vid Bengt Lindqvists och t ex Bo Martinssons uttalanden liksom vid kongressdebatterna kände jag: här finns en ny ton av krav på jämlikhet och rätt åt alla. Det räcker inte med en filantropisk syn och välvilliga uttalanden. Här finns en allvarlig utmaning till våra politiker.

Jag hoppas innerligen att politikerna antar utmaningen på rätt sätt och låter de handikappade vinna gehör för sina konstruktiva förslag.

* * *

Det var naturligtvis också en intressant upplevelse att få kongresskamraternas förtroende att leda förhandlingarna. Uppdraget att från podiet bevaka kongressens effektivitet och rationalitet kunde emellertid inte tränga undan känslan av att det var gemenskapsupplevelserna som för mig kom att bli den viktigaste behållningen av Norrköpingskongressen. Låt mig citera kommunstyrelseordföranden Karl-Erik Wernerssons tacktal vid kongressfesten: "Jag har lagt märke till hur ni visar omtanke om varandra. Man känner att här finns stor mänsklig värme."

På den basen skall vi arbeta vidare för att ge fler människor möjlighet till ett kvalitativt bättre liv.

Lars Östman, Örebro, är förtidspensionär för andra gången och har ett administrativt och kommunalpolitiskt förflutet. Som invalidpensionär första gången 1945—55 var han engagerad i förbundets lokala arbete i Örnsköldsvik. I dag är han vice ordförande i Örebro lokalföreningen. Lars Östman återkommer med krönikor om upplevelser, minnen och inte minst samhällsdebatt.

Nästa år kommer texttelefonen

Snart kan också hörselskadade använda telefon. Riksdagen har beslutat att alla gravt hörselskadade personer ska få texttelefon, utan extra kostnader, inte minst genom krav från hela handikapprörelsen. Men tillverkningen av texttelefoner har inte kommit i gång än.

Man kan inte koppla ett samtal mellan en texttelefon och en vanlig telefon. De

omvaldes. Till kassaförvaltare: Bruno Landstedt, MS-förbundet, till förhandlingsdelegation i löne- och avtalsfrågor valdes Bengt Lindqvist, Rolf Utberg och Bruno Landstedt. Firmatecknare: Bengt Lindqvist, Rolf Utberg och Bruno Landstedt. Valberedningen presenterade förslaget av val till HCKs olika råd. Valberedningens förslag godkändes. Sammanträdesplan för styrelsen och AU för innevarande år godkändes. Styrelsen uppdrog åt AU att ta fram en arbetsplan för stadge- och organisationsfrågorna.

hörselskadade blir alltså hänvisade till att telefonera till varandra.

När man för ett texttelefonsamtal turas man om att skriva ner sina repliker.

Texttelefonerna kan anslutas till det vanliga telenätet, men man kan inte ringa från en texttelefon till en vanlig telefon. För att det ska bli möjligt måste samtalen gå över en förmedlingscentral, där en telefonist får översätta tal till text och text till tal. Det blir därför inte möjligt för en hörande att ringa till en hörselskadad vän, om han inte skaffar sig en texttelefon.

I Stockholm har sextio personer fått prova texttelefonerna. Man har också haft en förmedlingscentral. Det visade sig att samtalen i genomsnitt varade i åtta minuter, det motsvarar en kostnad på 15 kronor, och det anser televerket vara alldeles för dyrt. Frågan om förmedlingscentraler ska utredas vidare.

Riksdagen har anslagit 30 miljoner kronor för att förse alla behövande — gravt hörselskadade, talskadade och dövblinda — med texttelefoner.

Värnamos aktiva förening till Värmland och Dalarna

Trettiosju medlemmar av 220 i Värnamos aktiva förening för hjärt- och lungsjuka gjorde i somras en resa till Värmland och Dalarna. De hade under hösten och våren deltagit i en studiecirkel om just Dalarna.

Resenärerna samlades på Kyrktorget i Värnamo för destination Karlstad som var första dagens mål. På väg till Karlstad besöktes slussarna i Trollhättan, där man också åt lunch. Efter Trollhättan var det dags att besöka Dalsland och då speciellt akvedukten i Häverud, vars sinnrika byggnation imponerade.

Vi styrde sedan kosan mot Rottneros, där vi beundrade franska trädgårdar och engelska parker samt skulpturer av olika konstnärer bl a Carl Milles, Carl Eldh, Gustaf Vigeland och Wäinö Aaltonen.

När vi lämnade Rottneros bakom oss var det för att besöka en annan mycket känd och omtyckt plats, nämligen Selma Lagerlöfs älskade Mårbacka. Rundvandringen i Selma Lagerlöfs hem var gripande och bjöd på mycket vackert och intressant om författarinnan.

Mora var slutdestination den andra dagen och dit nådde vi på kvällen. Vid middagen hyllades Thage Lund, som fyllde 70 år. Efter middagen gjordes en busstur till Sollerön och utsiktsplatsen Gesunda.

På hemresan besökte vi Nils Olssons hemslojd i Nusnäs, där vi såg hur de världsberömda dalahästarna kom till.

Efter Nusnäs var det dags att besöka kyrkan i Rättvik och där även bese de gamla kyrkstallarna, vidare till kyrkan i Leksand. I Leksand tog vi oss också upp till utsiktsplatsen på Käringberget, som bjöd på en fantastisk vy.

Under hela resan kunde vi njuta av det vackra land vi lever i, som bjuder på all möjlig skönhet i form av glittrande sjöar, grönskande fält, djupa skoagar och blommande dikeskanter allt belyst av en strålende sol.

Trots allt vackert utanför bussen får vi inte glömma den varma glada stämning som fanns inne i bussen. De pigga och glada resenärerna glittrade ikapp med sjöarna och sken i kapp med solen. De utstrålade och bjöd på en sådan positivism och livsglädje som man sällan möter idag.

Kerstin Olbin

**BRYT
RÖKVANAN**

Interiör från en syateljé i Stockholm på 1860-talet.

”Symamseller snart onödige”

Några data och anteckningar om den första svensktillverkade symaskinen, som dock inte kunde introduceras utan visst misstroende, berättar Tore Attelid. Det maskinella framsteget berövide kvinnor bröd, ansågs det. Dagens parallell är datoriseringen.

Redan på 1500-talet lär mångfrestaren Leonardo da Vinci ha sysslat med problemet att konstruera en symaskin. Den förste som åtminstone på papperet lyckades framställa en mekanisk syapparat var engelsmannen Thomas Saint, som 1790 fick patent på sin uppfinning. Enligt vissa källor uppfann en tysk vid namn Ch. Weissenthal en symaskin år 1755, men något bevis för det finns inte. Österrikaren Wadersperger fick däremot år 1814 ett symaskinspatent. Den förste som uppfann en användbar symaskin var den franske skräddaren B. Thimonnier. Han förfärdigade en symaskin i trä, som patenterades år 1830.

Det var emellertid i USA som de första symaskinerna av praktisk betydelse kom att konstrueras. År 1846 fick Elias Howe patent på en symaskin, som var försedd med tvåtrådssystem och en skyttel för undertråden. En mekaniker och affärsman, Isaac Merrit Singer, arbetade vidare på uppfinningen och förde denna ut över världen. Han uppfann också den fjädrande pressarfoten samt fick år 1851 patent på en frammatare av tyget.

Den första helsvenska symaskinen tillverkades av mekanikus Johan Gustaf

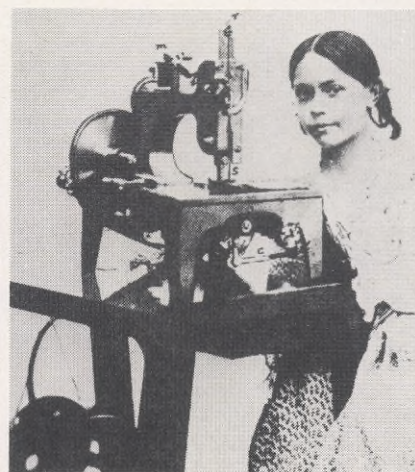
Wikström (1818—1868) år 1854. Wikström var smedson från Avesta och valde faderns yrke. Efter bl a gesällvandring i Finland kom han till Stockholm 1843 och fick anställning som mekanisk strumpstolssmedsgesäll hos fabrikör G. A. Wåhländer. Redan året därpå startade han en egen mekanisk verkstad med bl a fadern som medhjälpare. Rörelsen växte och efter några år anställdes ett par järnarbetare och några gesäller. Tillverkningen omfattade alla slags mekaniska arbeten och även strumpvävstolar levererades till Söders många textilfabriker.

Lyckad demonstration

I april 1854 ansökte Wikström hos Kungl. Kommerskollegium om tillstånd att få importera en symaskin av Singers konstruktion som modell. Ärendet måste ha behandlats ovanligt raskt för redan i juni samma år demonstrerades i Lilla Börsalen i Stockholm ett egenhändigt tillverkat och förbättrat exemplar av den Singerska symaskinen och den säkerligen mycket lyckade demonstrationen refererades i Post- och Inrikes Tidningar den 17 juni 1854:

”På Börsen förevisas för närvarande ett

exemplar af de ofta omtalade amerikanska symachinerna, förfärdigad af fabrikören Wikström, hvilken enligt uppgift skall i åtskilliga delar ha förbättradt uppfinningen. Så som bekant, känner man i Amerika 10 å 12 olika patenterade sätt att lösa ifrågavarande problem, bland hvilka

Wikströms symaskin efter ett fotografi bifogat hans patentansökan 1854. (Tillhör Kungl. Kommerskollegii arkiv).

SINGERS

Amerikanska Symaskiner

för Hus- och Familje behof,
Linnesöm, Handverkare m.m.

J. Sonntag, General-Agent,
Fredsgatan 15, Stockholm.

117 A Familje-Symaskin
med Chastull af valnöträd
och inlagd med perlemor.
Rit. 230

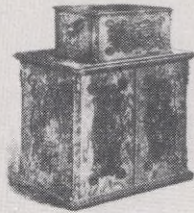

117 A Familje-Symaskin
med Chastull af valnöträd
och inlagd med perlemor.
Rit. 230

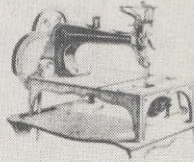

117 A Familje-Symaskin
enkelt med prinställning.
Rit. 230

Singers Patenterade Symaskiner
äro pröbelenta på alla större
expositioner, ibland hvilka
nämnas:
New York, American Institute,
Guld Medaljen,
Paris 1855, Guld Medaljen,
London 1862, Guld Medaljen,
Frankfurt 1864, Guld Medaljen,
Köln 1865, Silver Medaljen.

117 A Familje-Symaskin
med hof heta af valnöträd
inlagd med perlemor.
Rit. 230

117 A Symaskin för Skreddare
Skreddare, Silfver Medaljen.
Rit. 230, 230

Till alla maskiner finnes de nyaste hjälpredor, såsom Fällare, Gans, Snodd,
Ryck-Band- och Kantnings- Apparater, Wadder-mått, Kantlinealer m.m., äfven
finnes hvarje maskindel, fjedrar, skruvar m.m. särskilt att tillgå.

Singers första priskurant

likväl den af hr Wikström använda metoden är den allmännast begagnade. Att den verkligen är praktisk, derom kan en hvar lätt öfvertyga sig, om man än icke visste att dylika maskiner sedan några år tillbaka flerstädes, särdeles i Amerika, äro i bruk. Visserligen kunna med dem ännu icke förfärdigas alla slags sömnader, och vid en jämförelse, som för icke lång tid sedan gjordes i Berlin, ansågo sig skrädarna hafva kommit till det resultat, att de icke behöfde i särdeles hög grad frukta symaskinens konkurrens. Men då man ser den å Börsen förevisades prestationer, så hvad kvantitet, som kvalitet angår, kan man i betraktande af de förbättringar, som ytterligare äro möjliga, icke dölja för sig att den inom få år skall undantränga människoarbetet från denna del af skraddare- och sadelmakareyrkena. Öfverhufvud är en total reform förr eller sednare nödvändig i

våra handverkerier, om de icke hvarje år skola frukta att genom dylika uppfinningar se sin existens hotad. Detta är den betänkliga sidan af saken så glädjande det är för öfrigt att finna huru människonillet besegrar alla svårigheter och allt mera lyfter det materiella själsdödande arbetet från människans axlar."

Räddade kvinnor till hemmet

I detta sammanhang kan nämnas att på Leipzigmässan 1853 demonstrerade "en prydligt klädd skraddaregesäll" hur det gick till att använda symaskinen.

Wikström fick patent på sin symaskin den 15 juli 1854 och enligt uppgift i Stockholms Adresskalender tillverkade han symaskiner från och med 1856 till sitt fränfalle 1868. Verkstaden var belägen vid Götgatan 51 i Stockholm och sysselsatte på slutet av 1850-talet ett 10-tal arbetare med

ett tillverkningsvärde pr år av ca 2 000 riksdaler banko.

Wikström sysslade dessutom med rörelningsarbeten och antogs 1859 till gasledningsentreprenör. Rörelsen utvidgades och sysselsatte ett 15-tal arbetare, men lokalen vid Götgatan blev för trång, varför verksamheten flyttades till Södermanlandsgatan 16 på Södermalm.

Symaskinen vann stor framgång, inte minst bland hemarbetande kvinnor, som sydde kläder i större partier för affärsmäns räkning. Den ansågs rädda kvinnor till hemmet, dvs hemarbetet, och Clara Wollter skriver i sin "Symachinen, dess nytta och betydelse för familjen och hemmet", tryckt 1866:

"Ända till för kort tid sedan förefunnos ännu tämligen allmänt en mängd fördomar och ett helt och hållet oberättigadt misstroende emot denna så utomordentliga, praktiska och nyttiga uppfinning. Enkor, som genom en älskad makes död ur ett lyckligt och bekvämt lif plötsligen försattes i armod och nöd, uppväxta flickor af de högre stånden som med fadren förlorat sitt enda stöd och ur skeppsbrottet ofta knappt hafva räddat en sparpennning för nödens stund, huru skulle de såsom ensamma fruntimmer och arma faderlösa kunna på ett anständigare sätt förtjena sitt bröd, lättare vinna sjelfständighet och oberoende än genom arbete på en symachin."

Skjortveck och kragar per machin

Julius Jacobsson i Stockholm synes ha varit den förste, som i Sverige använde symaskinen för tillverkning av kläder i en av honom driven verkstad. Han tillverkade bl a år 1861 "skjortveck och kragar medelst symachin" och påföljande år annonserade S. Berendt för sin fabrik för färdigsydda skjortor. Båda dessa skjortfabrikanter voro agenter för symaskiner av Wheele & Wilsons system. Symaskinen gjorde den färdiga varan konkurrenskraftig både gentemot de importerade varorna och mot de plagg, som landsbygden med sin relativt billiga arbetskraft åstadkom.

Som en kuriositet kan nämnas att det första arbetslöshetsunderstödet på 4 000 riksdaler utbetalades i Stockholm år 1867 med följande motivering: "Nekas kan det emellertid icke att symachinen vid dess första användning beröfvat en mängd oförvitliga qvinnor det bröd de förut genom handarbete kunnat förvärfva".

Ett försök att tillverka svenska symaskiner gjordes i Mora i Dalarna på 1860-talet, dock utan större framgång. Den som definitivt introducerade svenska symaskiner i större skala var Husqvarna som började tillverkningen för något över 100 år sedan. I dag ligger Husqvarna i allra främsta ledet bland världens konstruktörer och producenter av elektriska friarmssymaskiner med automatik. Flera miljoner symaskiner har under årens lopp lämnat företaget och sålts inte bara på den svenska marknaden utan praktiskt taget över hela världen. ●

Framtidens gemenskap

Det var temat när Arbetarnas Bildningsförbund ABF anordnade Forum i Malmö 12—14 maj 1979. ABF-Forum är stort och mångskiftande. Utbudet, det som man vill, enormt och många är inblandade. Hur ska vi återfinna gemenskapen från förr? Hur ska vi avskaffa bristen på gemenskap? Temat fanns beskrivet på skärmar i kurvor och tabeller, i teaterstycken, i filmer och foto, i föredrag och diskussioner, i sång och musik och dans, i dikt och prosa och i olja och vattenfärger och i lera. Gemenskap i boendet, i arbetslivet, i föreningslivet och utanför föreningsarna, mellan generationer och mellan folkgrupper, var några hållpunkter jag hann med, skriver vår rapportör Bror Ek.

ABFs grundorganisationer hade noga förberett sina inlägg. De formades till en sorts självvranssakan men också till ett framåt-blickande och det var det viktiga. Folk kom det. Över 50 000 personer. Det var besökare och medverkande som tände, som tänkte och som också talade om det. Man konstaterade bristerna men även fullträffarna. Exempelvis ATP-reformen. Man sa att arbetarrörelsen i sin iver att avskaffa Fattigsverige inte helt hunnit med att stödja kulturarvet eller tillgodose nya generationers behov och krav i en ny kulturpolitisk situation. Man sa till exempel att vi måste vara på fel väg när vi bygger kategorihus. Hus för dom gamla. Hus för handikappade. Hus för låginkomsttagare. Hus för höginkomsttagare. Bostadspolitiken leder dit, sa man. På skärmar beskrev hyresgästerna hur redan byggda bostadsområden borde kompletteras för att göras trivsammare. Hur nya bostadsområden bör planeras så att de boende finner möjligheter till ett naturligt

umgänge som motsats till gamla tiders tvångsmässiga samsande om torrdasset och bykkaret för att ta ett par exempel. Nu bör man kunna samlas i aktivitetshus, odlingslotter och sambruk av tvättmaskiner, bastu osv.

Ökad gemenskap gamla och unga

Gemenskapen mellan dom gamla och dom unga är numera inte vad den borde vara. Ett litet teaterstycke och en diskussion belyste detta. Unga växer upp utan kontakt med äldre, följden blir främlingsskap. Teaterstycket som speglade verkligheten visade unga flickor som mobbade tanter på stan för deras kläder, som dom tyckte var urmodiga och för skor som måste passa fötter knöliga av reumatism. Men dom kloka tanterna och dom okunniga töserna kom så småningom till insikt om varför den ena kan ha det så och den andra så. Man ville bevisa att genom att tala med varandra och umgås naturligt förvandlas

mobbingattityder till förtrolighet och gemenskap.

Yrke arbetslös? På 12 skärmar belystes ungdomsarbetslösheten av SSU-are, Folket Hus och Konstfrämjandet. Man ville slå ett slag för att i den politiska agitationen använda utställningen som arbetsform och stimulera till fortsatt politiskt bildskapande. Utställningen visade att ungdomsarbetslösheten skulle kunna minska åtskilligt genom medveten satsning på den offentliga sektorn.

Rörelsehindrades bostadsbehov behandlades av DHR, främst de som behöver praktisk hjälp under olika tider på dygnet. I en diskussion bevisades att handikappades behov av funktionella bostäder och service är dåligt tillgodosedd.

RTP i Skåne ansåg att färdtjänsten i högre grad ska öppnas för personer med dolda handikapp. Det är ett kommunikationsproblem många har och som kan instämma i kravet. Detta gäller också det kommunikationsproblem som de dövblindas förening beskrev på sina skärmar, nämligen behovet av tolkning och olika tekniska hjälpmedel. Många fler borde lära sig att tala med döva och dövblinda. En grupp rörelsehindrade berättade på en skärm om svårigheterna att få arbete och ville väcka opinion för detta problem. En pjäs förstärkte budskapet att förtidspensioneringen är ett dåligt alternativ till arbete.

Dagens barn — framtidens vuxna

Barnen i samhället återfinns på flera olika utställningar och seminarier. Elevgrupper i samverkan med Folksam och Brottsförbyggande Rådet ville med sitt arbete Botkyrkaprojektet Min Kommun skapa debatt om olika företeelser inom skolan, på fritidsgården och inom bostadsområdet.

"Dagens barn är framtidens vuxna. Men hur ser den värld ut som vi ger våra barn? Förr tvingades barn till en allför stor arbetsinsats. Det var av ondo. I dag är ett av problemen att barnen inte är delaktiga i det dagliga arbetet, de känner inte att de är till nytta, kanske får de en känsla av att vara i vägen. Barnen saknar egenvärde — det är bara som blivande vuxna de räknas." Det var temat för en

Gemenskapen mellan dom gamla och dom unga är inte vad den borde vara. Ett litet teaterstycke och en diskussion belyste detta, men så småningom kom man fram till en positiv lösning.

Forts sid 22

Strandhugg på Gotland

Länsföreningen i Kronoberg har gjort en 4-dagars resa till Gotland med start i Växjö. De 46 deltagarna for först med buss till Oskarshamn, sedan med färja över till Visby. Efter en skön båtresa var vi så framme i Visby. Vi besökte Väte kyrka från 1200-talet, sedan gick färden till Kattlundsgården, en gammal gård även den från 1200-talet.

Färden gick vidare mot Hoburgen. Därefter var det åter dags att åka buss en bit till Bottarvegården, en gammal gård från 1800-talet, där det fanns mycket gamla husgeråd, verktyg, möbler, textilier m m. Så vände vi åter mot Visby. Nämnas skall också att det gjordes uppehåll för strövtåg i naturen bland Gotlands allra vackra och för oss fastlandsbor även delvis mycket ovanliga blommor.

I Visby mötte oss Gotlands Konvalescentförenings ordförande Åke Svensson och var vår guide under Bunge—Färöturen. Färden gick över Tingstade, på vägen besöktes bl a Lergravsviken i Rute med många märkliga raukar. Åke Svensson berättade många gamla sägner och historier om trakten vi färdades igenom. Färja över till Färö, norrut uppehåll för att bese de stora sanddynerna vid Ulla Hau. På hemvägen beser vi Lärbo gamla medeltidskyrka. På kvällen kommer Åke Svensson tillbaka med några vänner från

Gotlands Konvalescentförening spelar och sjunger, visar ljusbilder.

Inne i Visby mötte oss näst sista dagen en guide som under rundturen i Visby berättade om de olika platser vi besökte. Bl a De Badande vännernas Botaniska trädgård, S:t Nikolaus (f d dominikanernas klosterkyrka) m m. Vi hade också ett par timmar till vårt förfogande att på egen hand upptäcka Visby. Lummelundagrotorna var vårt nästa mål, även där fick vi gott om tid att själva ströva omkring i naturen.

Vi hade en härlig överfart till Oskarshamn, då vi fick tillfälle att ventilera våra intryck från vistelsen på Gotland.

Till sist vill vi ett gång trötta men lyckliga och glada Gotlandsresenärer framföra ett varmt tack till utflyktskommittén i Hjärt- och Lungsjukas länsförening för en underbar resa som vi länge skall minnas.

Nils-Eric Jadeberg

Karolinska bättre i landstingets ägo

Starka skäl finns att låta landstinget ta över huvudmannskapet för Karolinska sjukhuset i Solna från staten. Några sakliga hinder finns inte.

Men personalen vid KS avvisar en förändring, bl a därför att landstinget betalar lägre löner än staten. Det framgår av KS-utredningen utan att entydigt ta ställning till ett överförande.

KS invigdes 1940. Från att ha tagit emot patienter från hela landet har det alltmer blivit ett regionsjukhus. Upptagningsområdet har ca 460 000 invånare. Antalet vårdplatser inom akut somatisk vård är ca 1 400. Alltmer talar för att KS därför förs över till landstinget.

Utredaren, landshövding Carl G Persson som på regeringens uppdrag granskat förutsättningarna för ändrat huvudmannskap konstaterar att det finns starka skäl för att staten lämnar över KS till landstinget. Bl a skulle det ge organisatoriska fördelar att ha regionens sjukvårdsresurser samlade på en hand.

Men personalens representanter i utredningen är emot ett övertagande. KS har drygt 4 000 anställda. Främsta motivet är att landstinget betalar lägre löner än staten.

Personalen anser inte sakskalet för en ändring tillräckligt starka. Man vill ha en utredning där fortsatt statligt huvudmannskap finns med som alternativ. Det material som finns räcker inte som underlag för ett beslut.

Både personalens representanter och utredaren Carl G Persson pekar på KS roll som forsknings- och undervisningsjukhus och vikten av att den delen inte kommer i kläm om landstinget tar över sjukhuset.

Hjärtats dag i Liljekvistiska

Det var stora festligheter i Borlänge då Hjärt- och Lungsjukas förening arrangerade Hjärtats dag i Liljekvistiska parken med ett omfattande program.

Borlänge skolors musikkår inledde det hela med att marschera från Sveatorget till parken där riksförbundets organisatör av Hjärtats dag, Nils-Olof Westberg, hälsade välkommen. Därefter talade kommunalrådet Börje Andersson.

Veronica och Monica mimade till Bacarac- och Abba-låtar, Tunums spelmän med kör framträdde och det blev uppvis-

ning av Domnarvsvlickorna under ledning av Kicki Bergsten.

— Det är nu tredje året vi arrangerar "Hjärtats dag" runt om i landet, konstaterade Westberg. Det är tredje gången som vi talar om att RHL finns och i hög grad är ett livskraftigt förbund.

— Hjärtats dag bör ses som en årligen återkommande väckarklocka, främst för att väcka andra till insikt om de många problem som återstår att lösa för landets 500 000 hjärt-, kärl- och lungsjuka.

Men kanske också för att väcka oss själva till insikt om att det är vårt förbunds främsta möjlighet att informera. Och information behövs.

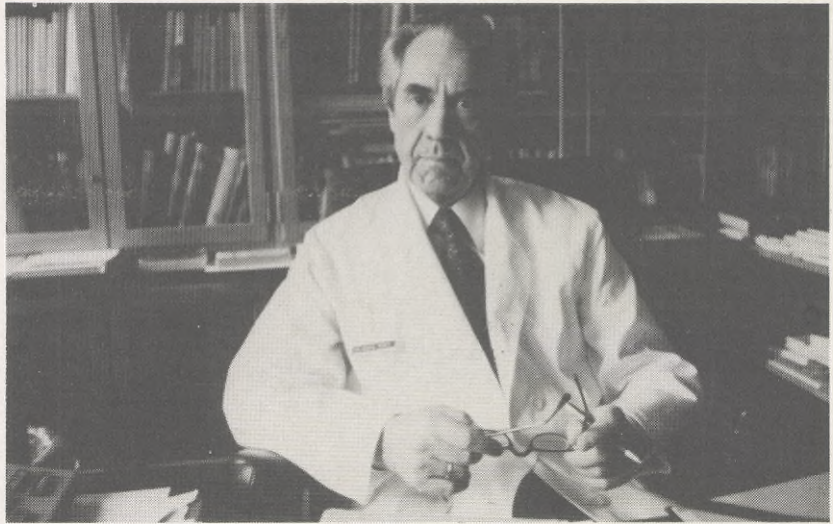

Jungpriset till Senning

Professor Åke Senning (bilden till höger) mottog i Hamburg Västtysklands förnämsta medicinpris, Ernst Jung-priset på 100 000 D-mark (230 000 kr). Professorn utmärktes för sin uppfinning av pacemakern, vilken stimulerar hjärtfunktionen.

Den 64-åriga Åke Senning är professor i allmän kirurgi vid universitetet i Zürich sedan 1961. Tidigare hade han samma befattning vid Karolinska institutet i Stockholm.

Förutom Åke Senning fick den brittiska professorn Everson Pearse och västtyske professorn Karl Lennert Ernst Jung-priset.

Lyckat i Kristianstad

Mer än nöjda kan arrangörerna av Hjärtats Dag vara efter arrangemanget i församlingshemmet. Över 100 personer hade infunnit sig.

Länsordföranden Elliott Nylander, Hässleholm, höll hälsningsanförande.

Programmet visade bl a hur man bäst kan klara av att leva med sin sjukdom, de hjälpmedel som står till förfogande, då särskilt för dem som lider av hjärtsjukdom. Man slog även ett slag mot rökningen där allmänheten mer bör beakta de människors problem som drabbats av sjukdom på hjärta och lungor.

Om detta talade förbundsrepresentanten Åke Magnusson. En mycket belysande film om pacemaker (batterihjärta) visades.

Under en paus underhöll Sven Möller med läsarsånger. En extra programpunkt sköt man in för att låta VISIR-ordföranden Weber Grönvall få tala om tobakens skadliga inverknings på människorna och vad VISIR försöker klarlägga både för den enskilde, allmänheten och inte minst för skolbarnen.

Pacemaker

Biträdande överläkaren Jan-Erik Nilsson informerade om pacemakers.

Som läkare och i sitt dagliga arbete handhar han många av de patienter som fått inopererat en pacemaker. Han kunde inte nog berömma detta fina hjälpmedel. Han hade sett, omtalade han, hur detta hjälpmedel vuxit fram från premiären 1959, då man inopererade den första pacemakern, då med många komplikationer, mot de som i dag finns i marknaden och med en oerhörd förbättring.

I Kristianstadsområdet är det nu ca 100

personer som har pacemaker och i hela landet 178 per miljon invånare.

Hjälpmedlet gör att hjärtats slag per minut aldrig understiger 70 slag. Doktor Nilssons sakliga information gav ett fint

utbyte för många av åhörarna.

Innan man skildes åt efter en mycket lyckad kväll framträdde de två kända underhållarna Ingvar Andersson och Freddy Jönsson.

Besväras Du av pollen eller damm?

Allergiker och astmatiker besväras ofta av damm, pollen och andra luftburna allergener. Många märker hur besvären lindras om luften befrias från sådana partiklar. Luftrenaren STERAL filtrerar bort mer än 99,9 % av partiklarna i inomhusluft. Inte ens bakterier tar sig igenom Steralfiltret.

Enda sättet att ta reda på om STERAL kan hjälpa dig, är att prova den. Ring 023/80 000, eller fyll i och posta kupongen till Stora Kopparberg, Specialprodukter, Fack, 791 80 Falun, så får du veta hur du kan få prova en STERAL hemma. Vill du först ha mer information om luftrenaren, kryssar du för det alternativa.

- Jag vill veta hur jag ska göra för att få prova en STERAL.
 Skicka den utförliga broschyren om luftrenaren STERAL.

Mitt namn _____

Adress _____

Postadress _____

Telefon _____

**Luftrenaren Steral
från
STORA KOPPARBERG**

Kalmariter till Dalarna

På försommaren gjorde Kalmarföreningen en resa som var väl förberedd, efterlängtat och för en del medlemmar en praktisk följd av en studiekurs om Dalarna som vår förening anordnat genom ABF och som deltagarna med stort intresse fullföljt.

Resan startade från Kalmar och gick över Norrköping, Örebro, Ludvika, Borlänge och vidare till Leksand där inkvartering var ordnad. Den här resvägen till Leksand var för många av oss en mycket stor upplevelse då vi inte tidigare varit i Dalarna. Lunchen väntade i Örebro och middag serverades vid framkonsten, allt klaffade till 100 %.

Färden runt Siljan varade hela dagen. Allt vi fick se och vara med om bekräftar ytterligare vilket naturskönt och underbart land vi lever i. Bland de många ställen vi besökte må nämnas Rättvik och dess kyrka från 11—1200-talet. Vasastenen som rests till minne av Gustav Vasa, där han uppmanade dalkarlarna att följa honom mot Stockholm och befria landet från danskarna. Färden gick vidare, och uppehåll gjordes bl a i Nusnäs, där vi besökte en fabrik för tillverkning av Dalahästar.

Färden fortsatte genom ett fantastiskt vackert landskap, målet var närmast Mora, där vi besökte Zornmuseet m m.

På hemvägen hann vi också med Sollerön med dess sevärdheter. Dagens utflykt slutade med kafferast på Björkberget med en underbar utsikt över Siljansnäs och kringliggande bygd. Resan fortsatte till Falun där vi besökte "Lugnets" skidstadion. Dagens förnämsta mål var Carl Larssongården i Sundborn.

Efter lunchen ställdes färden till Leksands kyrkogård, där Kalmarföreningen nedlade blommor på Arne Johnssons grav, han var ju under många år RHL:s studieorganisations för Kalmar län.

Hemresan fortsatte sedan till Askersund med besök på Stjärnsunds slott, och vidare hem till Kalmar under gemytliga former med mycket nöjda och belåtna resenärer.

Gösta

Kvinnor röker mer än män

Kvinnorna i Stockholm röker mer än männen och mer än sina systrar i övriga landet. Medan männen i Stockholm närmar sig riksgenomsnittet. Däremot har andelen kvinnor som vill och tror sig om att kunna sluta röka sjunkit. Bland männen har beslutsamheten att sluta röka ökat.

Detta framgår av den specialanalys av rökvanorna i Storstockholm som länskommittén för hälsouppläsning i Stockholms län uppdragit åt Sifo att göra.

Trenden 1976—1978 går mot minskad rökning för män i Stockholm, 59 proc mot 49 proc, medan kvinnorna ökar från 51 till 54 proc. Kvinnorna i Stockholm rökte mer 1976 jämfört med kvinnorna i hela landet men har ökat sin rökandel i ungefär samma takt som kvinnorna i landet i övrigt till 1978.

Av resultaten och analysen framgår bl a att varannan vuxen i Stockholm röker — åtminstone då och då. Fyra av tio är dagligrökare. I hela landet röker färre, 1978 var det 46 proc som rökte och dagligrökarna utgjorde 36 proc. Hälften av rökarna uppger att de vill sluta röka.

Dagligrökarna bland män minskar från 48 proc 1976 till 38 proc 1978 och denna utveckling stämmer med utvecklingen för hela landet. Andelen dagligrökare bland kvinnor tycks dock stabil, 42 proc i Stockholm och 34 i hela landet under samma tid.

Skogmanskivan slutsåld i Särna

Hjärtats dag hölls i Särna i söndagsskolans aula. VISIR-ordföranden Bert Nordlund talade om tobak och rökningens skadeverkningar. Dragspelaren Henry Holm drog loss några klämmiga låtar. Samtliga hjärtlotter och Thore Skogman-skivor såldes snart. Norra Dalarnas hjärt- och lungsjukas förening arrangerade och bjöd alla på kaffe och tårta.

Pristagare

Bildkräys nr 5

- 1:a pris 50 kr Bengt S Bengtsson, Sköldmövågen 15, 281 00 Hässleholm.
- 2:a pris 25 kr Ruth Pettersson, Skogsvägen 23 B, 781 00 Borlänge.
- 3:e pris 15 kr Ella Wetterberg, Kanalgratan 17, 552 42 Jönköping.

Ny RHL-förening i Kramfors

Det har bildats en lokalförening i Kramfors för hjärt- och lungsjuka med 100-talet anslutna i inledningen. Ett flertal av medlemmarna har överfört från Härnösands lokalavdelning. Den nya föreningen planerar att till hösten arrangera olika aktiviteter för medlemmarna såsom hobbyarbeten, studiecirklar m m.

Den 19 augusti bjuder Härnösandsföreningen på surströmming på Ramviks Folkets hus.

Styrelsen: ordförande Vega Selin, kassör Karin Gustavsson, sekreterare Anna Hornell. Anders Mellberg, Bo Granstedt, Ruth Persson och Karin Granström.

Kontaktombud för Ramviksområdet blev Anna Hedgren.

Hjärtats Dag med Floda spelmän

Hjärtats Dag firades med ett arrangemang på Banktorget i Falun.

Programmet inleddes med ett anförande av socialchefen Gunnar Häggberg som naturligtvis anknöt till kampanjen mot rökning och betonade vikten av att den unga generationen gör vad den kan för att stoppa rökningen och dess skadeverkningar.

Programmet fortsatte med underhållning av Floda spelmän, information av förbundskamrer Bengt Dahlström, från Hjärt- och Lungsjuka, underhållning med Nils Birgersson och som avslutning sång av pingstkyrkans ungdomskör på eftermiddagen. I programmet ingick också ett föredrag av Frank Fähræus från VISIR i Falun.

Ett tryggt stöd i en svår stund

Stockholms

ELDBEGÄNGELSEFÖRENING

Ombesörjer både eldbegängelse- och jordbegravningar. Utan enskilt vinstintresse.

Huvudkontor: Sveavägen 116 vid Odengatan 15 16 60
Söder: Ringvägen 127 40 58 59 eller 40 58 76
Folkungagatan 104 (vid Renstiernasgatan) 43 66 17

Kungsholmen: Hantverkarg. 28

(Öhmans begr.byrå)

Östermalm: Valhallav. 143

Handen: Vikingav. 19

Märsta: Ombud. Stationsg. 3 0760/191 00

Sollentuna: Sollentunav. 118

53 33 75

63 40 61

777 22 10

0760/191 00

96 26 25

Hägersten: Blommensbergsv. 127

vid Hägerstensv.

Skärholmen: Skärholmäng. 26 710 66 80

Järfälla: Ombud fru G. Hahn 0758/108 00

Göteborg: Chalmersg. 21 031/20 21 30

Rådgivning och dödsfallsanmälan efter kontorstid 08/33 91 65

1,2 milj till hjärtforskning

En stor del till Sahlgrenska

Nationalföreningen för hjärt- och lungsjuka har med anledning av sitt 75-årsjubileum beslutat att ge närmare 1,2 miljoner till hjärtforskning. Sahlgrenska sjukhuset får en stor del av anslaget, och pengarna går bl a till infarktforskning och fortsatta studier kring en diffus hjärtmuskelsjukdom som av okänd orsak ger hjärtsvikt. Forskare vi SS var först i världen med en ny och framgångsrik behandling av sjukdomen. Resultaten har slagits fast i avhandling, och man söker nu vidare för att finna orsaken till sjukdomen och mekanismerna bakom den, rapporterar Göteborgs-Posten.

Pengarna kommer att fördelas på många kostnadsställen inom hjärtforskningen vid SS, där forskarna är ensamma i landet om att intressera sig speciellt för infarkter, och är föregångsmän när det gäller betablokerade infarkter och de mekanismer som kan reducera sjukdomen.

— Huvudsyftet med forskningen vid SS är att kunna behandla patienterna så tidigt som möjligt, bromsa sjukdomsförloppet och sätta in sådan behandling att skadorna minskar och patienten inte plöts-

ligt dör, säger med dr bitr överläkare Finn Waagstein vid SS. Problemen kring infarkter angrips från många håll.

Försöksobjekt

— Sahlgrenska sjukhusets hjärtforskning är experimentell dels på djur dels på människor, både patienter och friska personer som erbjuder sig som försöksobjekt. Forskningen omfattar också klinisk tillämpning på infarktpatienter. SS driver flera angelägna och parallella hjärtforskningsprojekt. En omfattande del av arbetet utgörs av docent Bertil Olssons utredningar om störningar av hjärtrytmen.

SS har sökt anslag bl a för att undersöka nya mediciner för behandling av patienter med svår hjärtsvikt.

Delas

De hjärt- och lungsjukas anslag kommer att delas av SS i Göteborg, Akademiska sjukhuset i Uppsala och regionssjukhuset i Linköping. Sammanlagt beviljade styrelsen drygt 2 milj för hjärt- och kärllforskning och 776 000 till lungforskning. Lungklinikerna vid SS och Renströmska får del av anslaget. 30 procent av de ansökta beloppen har godkänts.

Livligt i Hoglands park

Mycket folk kom till Hoglands park, när Föreningen för Hjärt- och Lungsjuka i Karlskrona arrangerade Hjärtats dag.

Programmet inleddes med att ABF:s manskör under Stig Anderssons ledning framförde ett program som inleddes med välkända vårsånger, som klingade skönt i det vackra vårvädrat, så skönt att enligt flera åhörare mening det sällan låtit så klangfullt.

Nästa punkt på programmet var ett timslångt framträdande av Rödeby skolorkester med sina drillflickor och under Kjell Okmarks ledning. Orkestern har fått en allt större rutin och programutbudet var rikt varierat med gammalt och nytt, vilket syn- och hörbart uppskattades av åhörarna.

Efter skolorkesterns framträdande var det tid för det medicinska inslaget i programmet där årets motto för Hjärtats Dag handlade om tobaksrökningen och dess vådor för hälsan. Dr I. Ovhed talade på ett föredömligt och åskådligt sätt om tobaksrökningen och dess risker för hälsan.

120 kom till Dikanäs

Vilhelmina hjärt- och lungsjukas förening inbjöd allmänheten till Hjärtats Dag i Dikanäs. 120 personer hade hörsammat inbjudan.

Några skolbarn från Dikanäs sjöng några sånger, varefter COS:s ordförande Evald Eriksson, Umeå talade om de hjärtsjukas problem med det osynliga handikappet. En rökfri generation är vad vi eftersträvar sade talaren och hoppades att budskapet skulle nå fram till så många som möjligt.

Doktor Ulf Böke, Vilhelmina talade sedan om riskerna för hjärtinfarkt och orsaken därtill. Han manade till återhållsamhet med rökningen samt att äta rätt kost och att uppsöka läkare i tid om man känner något hjärtbesvär.

Bröderna Kanon från Skansholm, välkända i hela fjällvärlden, bjöd på underhållning i gammal god stil som uppskattades genom stormande applåder.

Emma Edman, Nelly Mattsson och Edie Svensson svarade för värdskapet.

Radon och cigaretter

Risken att dö i lungcancer om man bor 60 år i ett så kallat radonhus av alunskifferbaserad blå lättbetong är i de värsta husen lika hög (10 procent) som om man i 40 år röker 20 cigaretter om dagen; och i "medelvärdehusen" av blå betong är dödsfallsrisken en femtedel så hög, dvs 2 procent.

Så förhåller det sig, om vi rätt har förstätt en tabell från radonutredningens preliminära förslag mot strålrisker i byggnader.

Det här visar inte att radonhalterna i svenska blåbetonghus och liknande är ganska ofarliga; det visar att regelbunden rökning är farlig. Risken att dö i lungcancer eller hjärt-kärlsjukdomar av 20 cigaretter om dagen i 40 år anges till hela 30 procent, medan risken att dö i en trafikolycka under livstiden anges till 1 procent och i en arbetso-lycka till 0,4 procent.

I medeltal anges dödsrisken av radon från bostäder i Sverige vara 0,4 procent under en livstid, men hela 15 procent vid det högsta hittills funna radonvärdet!

Utredningen föreslår nu olika provisoriska riktvärden för högsta radonhalter. De ska kunna ge högst 1 procents dödsrisk i nybyggnation och högst 3 procents risk vid ombyggnad av hus som nu har alltför höga radonhalter. Under högst fem år framåt kan upp till dubbelt så höga årsdoser, motsvarande 0,5 procents dödsfallsrisk per år, accepteras som provisoriskt högsta gränsvärde i befintliga bostäder. Men därefter måste de också åtgärdas!

Av nuvarande cirka 2 000 dödsfall i lungcancer per år kan, statistiskt, de allra flesta förklaras med rökningen, men kanske uppåt 400 fall med strålriskerna från våra bostäder. Och den senare siffran beräknas kunna bli fördubblad till sekelskiftet och därefter på grund av radonhalten i en del bostäder.

Det är alltså hög tid att spåra upp de värsta riskhusen och åtgärda dem — med förbättrad ventilation, med utbyten av blåbetongväggar och annan ombyggnad, eller med effektivt gastätande väggfärger. Pågående försök med aluminiumbeläggning har nog däremot sina risker, eftersom aluminium leder elektrisk ström.

**BRYT
RÖKVANAN**

omfattande utställning av ABF, Socialdemokratiska Kvinnoförbundet, Unga Örnar, Folkets Husföreningarna, Konstfrämjandet och Konstnärscentrum. Barns uppväxtvillkor, deras leksaker och lekmiljöer, lekhusaktiviteter, boendemiljöer, barnen och litteraturen och invandrarbarnen återfanns med egna rubriker i utställningar och seminarier.

Det internationella inslaget var påfallande stort. Uruguay Bulletin visade en bildserie om militärdiktaturens förtryck av arbetarna och om strejker. Tjeckiska föreningen ställde ut tavlor med barnmotiv av konstnären Ludek Holub. De politiska och sociala förhållandena i Chile av i dag beskrivs med en utställning tygapplikationer. Föreningen Aurora som är de chilenska flyktingarnas sammanslutning hade gjort en utställning som presenterade arbetsmiljö i Chile under olika tidpunkter. Jugoslaviska ungdomsföreningen visade slaviska folkdräkter och en fotoutställning som beskrev barnens utveckling i främmande miljö och vilken betydelse föreningen har för barn och ungdomars trygghet så länge de känner sig utanför gemenskapen i det svenska samhället.

Det är inte möjligt att referera Forumprogrammets 150-tal olika inslag. Jag har plockat några som jag kunde följa mer eller mindre helt. Men ett bestående intryck är att sången, musiken och dansen lever ett sjudande liv i arbetarrörelsens basorganisationer. Man kan också drista sig till att påstå att ABF-Forum så som det har arbetats fram är en metod att vidga debatten, att ge dom grupper ord som eljest inte skulle komma till tals. Yttrandefriheten praktiserades på utställningarna, vi hörde den i teaterstyckena, vi hörde den i musiken och sångtexterna och i debattinläggen. Det var väldigt många fler än proffsen som kom till tals. ●

Hjärtats Dag i Parkmöllan

De hjärt- och lungsjukas förening i Malmö arrangerade traditionellt "Hjärtats dag" i Parkmöllans servicecentrum.

Syftet med Hjärtats Dag är att sprida information om Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka och dess lokalföreningars verksamhet samt informera allmänheten om olika riskfaktorer som kan leda till hjärt-, kärl- och lungsjukdomar. I år är temat rökningens skadeverkningar och strävan att skapa en rökfri generation. På programmet stod förutom sång och musik föredrag av professor Lindell från klinisk fysiologi på Allmänna sjukhuset i Malmö.

Anna återsåg kyrkan där hon "gick fram" för 63 år sedan . . .

Medlemmar ur Hjärt- och lungsjukas förening i Falun har under fem dagar "gjort" Gotland. Resan var ämnad som försöksverksamhet och slog väl ut, enligt de 45 resenärernas utsago. Dessutom bidrog vådrets makter på bästa sätt med upp till 24 grader i skuggan. Bland upplevelserna kan nämnas rekordfiske av torsk som förmodligen blev ett outplånligt minne för livet för de nio som gick till sjöss för att tampa med Östersjöns torskar, rapporterar Dala-Demokraten.

Förväntningarna var stora när bussen med Börje Nordlund vid ratten startade i arla morgonvåken från terminalen i Falun. Samtliga resenärer har olika handikapp men övervägande delen är drabbade av kärl- och hjärtsjukdomar.

Dessbättre klarade alla resan till och från Gotland utan att råka ut för recidiv, vilket kanske kan tillskrivas luft- och miljöombytet.

Stadsbesöket imponerade stort, nämnas bör kanske botaniska trädgården med dess prunkande blomsterprakt. Murarna kring staden inte att förglömma.

Dagsrutinen under vistelsen på Gotland var preliminärt uppgjord där deltagarna valde resmål och aktiviteter. Onsdagen var dock viken för fiske från båt. I elfte timmen raggades en fiskare upp som var bofast i Klintehamn. Olle Grönkvist var hans namn och båten kanske inte såg särskilt imponerande ut men den var ett utmärkt flytetyg för fiske.

Kristi himmelfärds dag var ägnad Gotlands kyrka på östra sidan av ön. I den kyrkan konfirmerades Anna Juhlén, Falun, guide på resan, för 63 år sedan. Och hon upplevde konfirmationen ännu en gång tillsammans med årets fem konfirmander.

Fin service

Gotlandsvistelsens fem dagar hade tagits till för knappt, enligt deltagarnas förmenande. Ingen ville återvända hem till den grå vardagen. Arrangemanget backades upp på ett förnämligt sätt och med fin service av främst värden på panget, Mia, Lars och Barbro Jakobsson.

Deltagarna i resan vill också framföra ett tack till Falu minnesfond och Riksförbundet för Hjärt- och Lungsjuka (RHL) för penninggåvorna som skänkts för att resan skulle kunna genomföras.

Kanske nästa utflykt blir en båtresa på Göta kanal? Intresse saknas inte.

Rapport från Piteå

Trettioalet deltagare hade infunnit sig till "Hjärtats Dag" som firades i Piteå med bland annat föredrag på kyrkcenter.

Programmet blev något försenat då invigningstalaren tf kommunalrådet Annie Persson blivit fördröjd, men när man väl kom igång så underhöll K. G. Holmström med några visor. Överläkare Olav Jacobsen talade om rökningens skadeverkningar och senare talade överläkare Rolf Svensson om kärlesjukdomar. Programmet inramades av körsång, solosång och film och för att finansiera det hela såldes bland annat dekal, märken och lotter.

Lindhals reseledare

Hjärt- och lungsjuka i Örebro län arrangerade en fyra dagars resa till Helsingfors, där medlemmar från lokalföreningarna i Karlskoga, Linde—Nora och Örebro deltog. 43 medlemmar var med på resan. Birgit och Alfred Lindahl, som planerat resan, var reseledare. Resan gick med buss till Stockholm, båt till Åbo och med buss mot Helsingfors.

Information i Gävle

Föreningen i Gävle har haft föreningsmöte på Tullbomsgården.

Ordföranden Bernt Persson inledde med att rapportera från regionskonferensen i Garpenberg, där man bl a beslutat, att CO skall gå ut med skrivelser till lokalföreningarna och uppmana dem att komma in med förslag till arbetsuppgifter. Viktigt att medlemmen själv talar om, vad han vill med föreningen. Bernt informerade också om kommunala handikapprådet i Gävle.

Ordföranden i Föreningen för Hjärt och lungsjuka i Söderhamn Sven Olov Stenberg, styrelseledamot i CO, berättade om den planeringskonferens han deltagit i. Där hade beslutats att arbetsuppgifter som förut utförts av Riksförbundet kommer att överföras på CO.

Stenberg informerade också om att RHL för 1980 har bestämt sig för att genomföra en kampanj om stress.

**BRYT
RÖKVANAN**

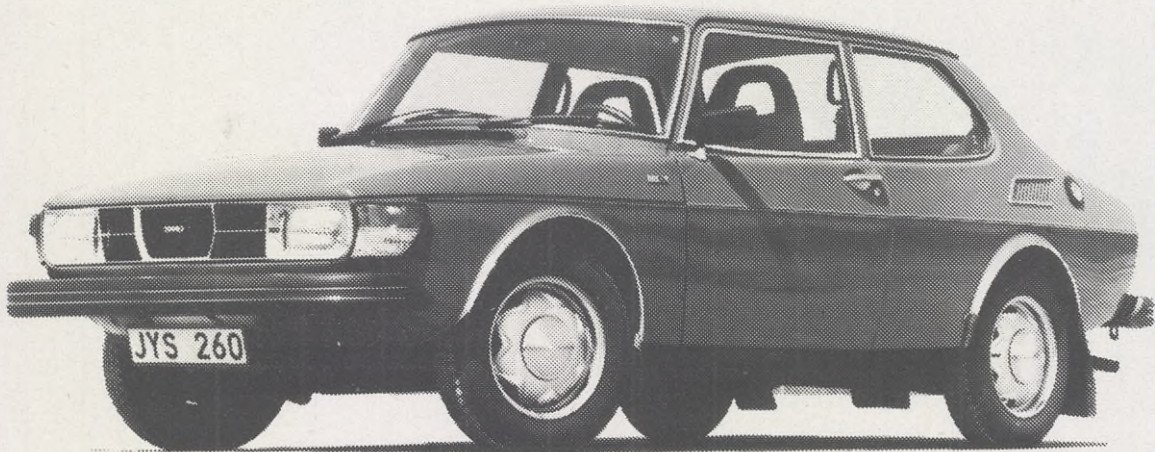

Visst var det en härlig sommar. Stundtals. Fast ibland kunde det förstås bli i sandigaste laget. (Foto: Mark Markefelt).

Toppvinst i Hjärtlotteriet 1979

SAAB 99GL CM2 1979 års modell

Dessutom

Presentkort Domus, ICA, Åhléns
Luxor TV-Kassettbandspelare
Luxor Stereo Dirigent
Luxor Färg TV Colorett 14", bärbar
Kassett- och klockradioapparater
Linnevaror, hushållsartiklar m m, m m

Inga väntans tider!

•
Dragning verkställd före
lottförsäljningens början

Försäljningstid
1 april—30 september 1979

•
Ni ser genast om
lotten ger vinst!

9.458 värdefulla vinster

De hjärt- och lungsjukas Rikslotteri 1979 — Hjärtlotteriet

Härmed beställes

..... st. lotter à 5:— att sändas mot postförskott +
porto eller

.... st. lotter à 5:— att sändas varje månad fr o m
augusti t o m sept. 1979 mot postförskott + porto.
Dragningslista medföljer gratis.

Namn .....

Adress .....

Var god texta!

Sänd ej pengar med denna rekv.

Status 7/79

Frankeras
med
brevporto

Hjärtlotteriet

Box 3196

10363 Stockholm

LOTTPRIS 5 KRONOR
REKVIRERA NU

Sammanlagd vinstsumma
över 495.000:—

Vid rekvisition av minst 5 lotter i sam-
sändning — portofritt.

Minst en lott till varje familjemedlem ökar
familjens vinstchans!